Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 3 НОЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 108 (7921). ★ Мах 3 кеп.

ДЕКХАРЕХ ЛОАРХIАБУ

Вай республике къаьстта ира латт укх шера гIишлош дукхагIа хьалъяра йола проблема. Укх пятилеткагIа дIадахача диъ шера юкъера лаьрхIача хIара шера хьалдаьрел шозза дукхагIа хьалде дезаш да наха чубахара дола коммунальни цIеноши, иштта наха шоашта хьалдеш дараши. «Фусам-2000» яха программа кхоачашъяра республике дIадоладаь лоархIаме гIулакх да из. Цу даькъе шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашде декхарийла ба гIишлонхой меттел, царна эша гIишлон материалаш лоаттаеча промышленни предприятеи, объединеней, кхыча организацей коллективаш а. Цу даькъе шоашта тIалатта дукъ дизза дIа а увзаш, хьинаре къахьег шийттлагIча пятилетка тIеххьарча шера Нохч - ГIалгIай карьероуправлене болхлоша. Хьалхарча итт бетта планагIа лаьрхIачул совгIа цар арахийцай 113 эзар сома маьха товарни продукци. ХIаьта нерудни гIишлон материалаш арахецара паччахьалкхен план 109 процент кхоачаш а яь, йоагIачул дукхагIа кийчъяьй цар уж 154 эзар кубически метр.

Шоай потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараши госзаказаши дизза кхоачашдаьд карьероуправлене болхлоша. Къахьегама овсарле лакхъяра итт бетта задани 5,5 процент тIехкхоачашъяьй цар. Планал тIех ара мел хийца товарни продукци духхьал из лакхъяра чотагIа кийчъяьй. Паччахьалкхенна пайда бара итт бетта задани тIехкхоачаш а яь, оттабаьча боарамал тIех 90 эзар сом пайда баьб цар.

Б. КОСТОЕВ.

КОТБАЬННАРАШ ДАЬКЪАЛА БУВЦ ОАХА!

1990 шера 9 бетта хьайбай продукташ яхаран кийчъяран районаша, колхозашен совхозашен лелаьяьча социалистически яхьа итогашка а хьежа, КПСС рескомо, Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Совето, облсовпрофо, ВЛКСМ рескомо соцам баьб хьайбай продукташ дукхагIа яхари кийчъяри духьа лелаьйча республикански социалистически яхье боахамашта юкъе котдаьннаргаш лархIа а хьожае а:

Хьалхара моттиг

а КПСС рескома, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ рескома карара кара тела ЦIе байрахх а, царца цхьана тешал а луш, яхье котбаьннарашка йохка «Жигули» марках йола легковой автомобиль а хьожаеш:

Грозненски района «1 Мая» колхоза,

цо дулх кийчдара нйс бетта план 100,7, шура кийчъяра — 101, тха кийчдара — 117,5 процент кхоачашъярах, дIадахача шера цу ханна кийчдаьчунца нийсдича дулх кийчдара объем 6,6, шура кийчъяра — 5,4, тха кийчдара — 3,6 процент лакхъярах;

ШолагIа моттиг

а КПСС рескома, НГIАССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ рескома Сийлен грамота а, яхье котбаьннарашка йохка бе-бе бесаш хьувкха телевизор а видеомагнитофон а хьожаеш.

Надтеречни района «Гвардейски» совхоза,

дулх кийчдара нйс бетта план 2,4-зза дукхагIа кхоачашъярахи дIадахача шера цу ханаца нийсйича дулх кийчдара объем 23 процент лакхъярахи;

КхоалагIа моттиг

а КПСС рескома, НГIАССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ рескома Диплом а, социалистически яхье котбаьннарашка йохка «Урал» е «Днепр» марках йола мотоцикл а хьожаеш.

Грозненски района «Загорский» совхоза,

цо дулх кийчдара нйс бетта план 134 процент кхоачашъярахи дIадахача шера цу ханаца нийсйича дулх кийчдара объем 2-зза дукхагIа лакхъярахи.

Социалистически яхье котдаьнна боахамаш республикански Сийлен улга тIа доахалда.

Районаша социалистически яхьа условеш кхоачаш ца яр бахьан долаш царна призовой моттигаш ма хьожайойла.

Ховш махиллара, «Урожайный» совхозе керттерча даькъе баьцадаараш хьалкхеду. ХIаьта боахама ахархоша цу лостамагIа къахьегаш доккхий толамаш а даьхад. Из цар вIаштIехьдаьнад шоай балха арендни подряд юкъейоалаярах. Укхаза дерригa баьцадаараш дIадувш дола кхаш арендни бригадашка дIаденнадар. Цудухьа наха йоаггIача тайпара йоакхо ца еш лаьттан цхьа чIегилг йиссанзар.

Иштта боахаме шура а дулха а лаьрхIа доахан леладеш цхьа ферма я. Доакъар кийчдеча арендни бригадо царна лаьрхIа дина доакъара база кийчъяьй. Массала, планагIа хIара Iаьнагара доакхача бежана 24 центнер доакъара единица кийчъе езача 28 центнер Iалашъяьй. Из дерригаа доакъар ферма юхе хьатIа а эза, талхаргдоацаш дIаоттадаьд. ХIаьта доахан чулатташ йола моттиг а эшаш йола ремонт а яь вIаштIехьяьккхай.

Из болх беча шоашкара могаш дола новкъостал дора ферма скотникаша, доаркаша. Цар дика кхетадора, нагахьа санна, доакъар база лерттIа вIаштIехь ца йоаккхе, доахан чулоаттаду помещенеш Iай шийла хургйоацаш тоа ца йой керттерча даькъе шоашта цунах хьовзам а бала а хургболга.

Таханарча дийнахьа паччахьалкхенга планагIа 30 тонн дулх дIачудала дезача ахархоша 32 тонн совгIа дIачуденнад. Из толам боаккхача алсамо даькъа юкъедихьарех ба йоккха балха опыт йола скотникаш Алсултанов Ваха, Хултиев Салман, Керимов Сулейман, Автаев Билал, иштта кхыбараш.

— Укх шера цхьаккхача хIамах ца кхераш доахан Iангара даха йиш йолаш да тхо, — йоах скотника Алсултанов Вахас. — Боахама кулгалхоша лерттIа йоакхо ярах шортта доакъар Iалашдаьд. ХIанз керттера дар латт из бе-башха ца хеташ доа ца а деш, доаггIача боараме дIаахнйтарах.

Цу тайпарча доакъара база кIийлен тIа кхоабача доахангара алсамо шура йоакхх дояркаша. Цар а шура дIачуялара нйс бетта план тIехххоачашъяьй. Дояркашта юкъе дика къахьегарца белгала я Абдрахманова Iайна. Цо хIара беттача Iаттагара планага диллача 2400 килограмм шура яккха езача 2800 килограмм яьккхай.

Иштта хьадечох дог лазаш къахьегаш ба «Урожайный» совхоза хьайбаш леладераш.

М. БАРАХОЕВ.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА МАССАЗАРЧА КОМИССЕШКА

Халкъа депутатий Советий балха а доалделген самоуправлении дегIайоалаяра дешашта а йолча НГIАССР Лакхехьарча Совета массазарча комиссе заседане дийцар «Перестройка хьалашка Гудермесски Шелковскойн районний халкъа депутатий Советаша шоай балха стили методаши эргаяьха тоаяра беча балхах» дола дош.

Совещане хьийха хиннача Шелковской райсовета председатела П. Г. Коломенскен Гудермесски райсовета председатела заместитела Р. А. Лечхаджиевси шоаш къамаьл деш белгалдаьккхар, дIахойодаш йолча общественерча политически реформас къахьегамхой граждански сакхетам хьаьхоллара тIаIертта гIолеш хилар. Моттигерча вахара проблемаш къоастаеча дIахо а доккхагIча маIане хулаш йоагIа бахача наьха юкъара собранеш, кхетаченаш, къонсой Советаш а, кхыйола общественни формированеш. Iаьдала органаша шоай балха практикана юкъедихьад берригача бахача нахага экономически а социальни а даькъе долча хьалах, халкъа депутатий Советий, цар исполнительни органий балхах хоамбелга.

— Шелковской районе депутатски корпус дукха хIама ца эшшаш кердаяьккха я, — белгалдаьккхар П. Г. Коломенске. — Цудухьа массава а цхьана дешаш а Iомалуш а да тхо, махулла балхаца дукхагIа гласности демократизми хулга Iалашде гIерташ. Районни Совета берригa а болх районерча социально - экономически декхараш кхоачашдара а общественно - политически хьал тоадара а тIаберзабаьба.

ДIахо, белгалдаьккхар П. Г. Коломенске, районерча общественно - политически хьала хьакъехьа бокъонаш телхаелга дегIадоагIаш хиларо шоай теркам тIаозаш хилар а, хIаьта правоохранительни органаша районни Iаьдалашта деш дола гIо ледара хилар а.

Р. А. Лечхаджиева аьлар, Гудермесски горсовета президиумо дерригa а ду, депутатий сий а уж гIулакха мутIахьа хилар а айде гIерташ, бакъда белгалдаьккхар цо, уж берригаш а бац-кх шоай гIулакх боггIача бехктокхаме хеташ чакхдоахаш. Районе дукха проблемаш я лоам чутекха хьатIабаьхкача а кIал баьхача а наьха вахара тоадара хьакъехьа хьалхашка латташ. ВIаштIехьдаьккхад оаха депутаташ Iомабеш дола дешар, хьанйю Дагестански АССР-ера, Волгоградски областера мегаргйола опыт.

Р. А. Лечхаджиева ший къамаьлаца дикка моттиг дIалаьцар юртийн поселкайн Советий а цар исполкомий а председателий практически балхаш цхьа барт боацаш моттигаш нийслуш хилара темас. Тешавеш йолча фактаща хьохадир цо, цу структурага кхы цхьаькха хьожалга нийса хуттхилар. ХIаьта цул тIехьагIа къамаьлаш даьраша из хьал а хьацар, НГIАССР халкъа депутаташа З. А. Саганиова, В.В. Богача, Советий балхашта йолча республика парламента отдела болхлоша уж дешаш белгал а даьхар, Советий балха методаш тоаяра хьакъехьара предложенеш а елар.

Халкъа депутата П. Н. Громова даьча къамаьлаца хьлда критика яр бе-беча боарамагIа йолча Советий а цар исполкомий а адресагIа, фусамаш, цIенош делаьттан участкаш ялара, дефицитни товараш дIа-хьа нийсдара дешашта гласность ца хилар бахьан долаш, хIана аьлча уж дешаш наха ховш ца хиларо таро лу озабезамаш де. Йоахараш арадаха, бухсоцаш из воча оагIоразьа Iаткъ общественно - политически хьала. Массане а хьаллаьцар республика Министрий Совета адресагIа яь критика, керттерча даькъе цо ший декхараш кхоачаш ца дар а къаьстта производстве хьалхалаттарашта автомашинаш лургья, аьнна, ше денна дош кхоачаш ца дар а, хIаьта иштта республике хьакхьачача дефицитни товарий хьакъехьа гласность ца хилар а бахьан долаш.

Дийцача дешай итог еш, массазарча комиссе председатела Р. М. Таштамирова къаьстта хьоахадир горрайсоветашта а цар президиумашта, кадраш Iомаяра дешар вIаштIехьдоаккхача республика Лакхехьарча Совета оагIонгахьара методически новкъостал хиланза даогдоацалга. Могадир Советий сессешка кийчдалара а уж чакхъяхара а практика тоаелга, исполнительни комитеташа законодательни органашта хьалхашка, депутаташа —харжархошта хьалхашка отчеташ яра нормал а оттаяьча ханашка хулга а кхоачашделга, депутаташка а гражданашка а социально-экономически балхаш дара планаш кхоачашъярах, Советий сессешка, бахача наьха сходашка, харжархой наказашка хиннача критически замечанееx хан-ханнаьха хоам белга.

Дийцача деша хьакъехьа соцам тIаийцар. Из дIабахьийтар Гудермесски Шелковскойн районний Советий президиумашка. Белгалъяьй тIахьожам доаттабара ханаш а. Иштта лаьрхIар поселкови юртийн Советашта а цар исполнительни органашта а юкъера гIуллакхаш доза а уж дешаш тахка а цар структурашка цIаькха а хьожалга.

«Нохч - ГIалгIай АССР халкъа депутат юхаваккхара порядках долча» Нохч-ГIалгIай АССР Закона проектага хьажа а хьежа, из могадир

ГIишлонхо

КIаьнк волча хана а вар из цIенош доттача говзанчашта бIарахьежаш, царех из хьогалга гуш дар. Шоай юрта гIулакх этта моттиг хилча цIенош хьалдоттачарна гIо деш хулар из, кирпишк хьаллуш, маркхал хьатIабахьаш. ХIаьта шийха тийша мастерок боккхагIчар хьаелча-м, ше ворхIлагIча сигленна тIа хетар цунна.

ХьатIакхаьчар 1965 шу. Юкъера школа яьккха ваьлар Шахаев Сайди. ДIахорча наькъа дукха уйла е езаш вацар зIамсаг. Номер 9 йолча СПТУ деша отт из. Цига гIишлонхой кийчбора. Шин шера дийша ваьначул тIехьагIа цунна лу каменщика кхоалагIа разряд.

Атта дацар юххьанца, бакъда, хIара ди массаза доал ший балхах дикагIа кхеташ, цун къайленаш кIоаргагIа йовзаш хьавоагIар Сайди. Къаьстта доккха новкъостал дора цунна улув къахьегаш болча йIаьхий балха опыт йолча бокхагIача новкъосташа. Цхьа шу доаллаше а лакхийр цун балха разряд. Цул тIехьагIа дукха ха ялале звеньевойла хьожаву из. Къахьегама тIера хиларах, нахаца тарвала ховш хиларах новкъосташа лоархIаши сийдеши вар Сайди. Къахьегам лерттIа вIаштIехьбаккха ховш вола саг санна, тIехдика хьехамча санна ловзар из.

ХIанз-м Шахаев Сайде къахьегама стаж 24 шу я. Цу юкъа дукха объекташ хьалъяьй цо. Таханарча дийнахьа «Чечингушстрой» производственни объединена чуйоагIача «Гудермесстрой» яхача трест - площадке къахьегаш ва Шахаев. Цо дукхача шерашка кулгалду каменщикий бригадана. 33 сагах латташ я из коллектив. ИIаьхий къахьегама опыт йола саг хиларах тара, ше кулгалдеча коллективерча аньха балха говзал лакхъяра дукха теркам тIабохийт Шахаева.

Коллективагара доаттIар хьадеха ховш, ше лархIийта а везийта а ховш саг ва из.

Хьамзата Сайдех лаьца къамаьл деш партбюро члена З. Сулимановас аьлар: «Общественни балхах къехкача нахах вац. Къахьегам дорабара даькъе общественни инспектор ва из. Духхьал даьд алийта ший дехараш кхоачашдаь Iеш вац. Болхлошка наскаш, цар вахар лоарадара эша кхыйола хIамаш йий хьожаш хул».

Шахаева бригаде бацар стропальщикаш. Лакхе латтача хьанимашка цу хьакъехьа кIезига дийца Iийнавацар из. Хоадам боллаш оттадар из дош цул тIехьагIа. Массехк саг из говзал караерзае дешара комбинате вахийтар. Иштта къоастадир из дош.

ХIанз Гудермесе нах чубаха цIан берий беши хьалъеш я Шахаева бригада. Уж объекташ шу йистедоаллаш эксплуатаце дIаяла езаш я. ХIаьта ший низи хьинари кхоадергдолаш яц коллектив йиллача хана уж хьалъяьяхарах.

Шийна хьалхашка латта декхар тIехдика кхетадеш ва Шахаев. Бригаде хиннача болхлой собране къамаьл деш ханал хьалха 100 квартирах латта цIа хьалдаь даккхара коллектив тIахьийхар Хьамзата Сайде. Цун предложени хьалльцар массане а. Белгалдаккха дезаш да Сайде воI Хожа а цун бригаде болх беш хилар. Номер 10 йола СПТУ дина дешаш чакх а яьккха цо каменщика говзал караерзаьяьй.

ХIаьта Сайде говзал говзал Iомаяь из езаялийта кагий нах бригаде кIезига бац.

Соахка, цхьоалагIча сентябре денз арендни подрядах къахьегаш я бригада.

С. ШАБИЕВ.

СУРТАШ ТIА: 1. Скотникаш Автаев Билал, Хултиев Салман; 2. Доярка Абдрахманова Iайна; 3. Алсултанов Ваха.

И. ПЛИЕВА сурташ.

ДОСААФ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА ПЛЕНУМ

Укх деношка Нохч-ГIалгIай АССР ДОСААФ Республикански комитета Пленум хилар. Из дIайолаялале революционни, тIемен, къахьегамен даькъе музеяша дIайнхьача хьажара-конкурса тIеххьара итогаш йир. Из яр Коталон 45 шу динзара хетаяь.

СССР ДОСААФ центральни комитето лакхарча совгIаташца белгалбаьккхар дукхача музеяй болх. Царна елар СССР ДОСААФ Сийлен Знакаш. Из совгIат деннарашта юкъе ба «Старогрознефть» НГДУ, НГIАССР пожарни охрана, Гудермесски локомотивни депо, Ассиновски № 1 йолча юкъерча школа, Октябрьски района пионерий ЦIен, кхыйола коллективаш.

Музеяй кулгалхошта Г. Коноваловайна, Т. Зубовайна, Г. Иваночкина, В. Пинунова, В. Николайчика, А. Бурлаковайна, иштта кхычарна цар дика болх лоархIаме а эцаш доккхий материальни совгIаташ делар. ХIаьта къонача лархоакхарашта «Хьинаре болх барах» яха знакаш елар. Из совгIат деннарашта юкъе белгалбаьлар Сунженски района Ассиновски номер цаI йолча юкъерча школа, номер 2 йолча Гудермесски юкъерча школа, г. Грознерча номер 17 йолча юкъерча школа цхьабола дешархой, цул совгIа царна юкъе а хьинарегIа бараштa революционни тIемен сийлен наькъашка гIолла бахара туристически путевкаш елар.

Пленуме цIенхаштта къамаьл дир ДОСААФ чуйоагIача дешарен спортивни организацей материальни технически база чIоагIъе езаш хиларах.

ДОСААФ областной организацех ДОСААФ Нохч-ГIалгIай республикански организаци аьнна цIи хувцарах бола соцам тIаийцар пленуме.

Цига дийцар организационни дош а. ДОСААФ Республикански комитета председатела дехкарех цун дехарца мукъавалийтар Луньков Вячеслав Васильевич. ДОСААФ Республикански комитета председателалла массавар раьза а волаш хержар хьалха председатела заместитель хинна Тайсумов Саид-Ахьмад Дигиевич.

ЧАМ БОЛА ДААРАШ

Шоайла кхаан а доахаш санна шин кхалсаго укх тайпара къамаьлдеш хезар сона Назранерча маькх йохкача цхьан тикачу: массехк шу хьалха санна тикашка дIа ца а йолхаш, йокъалуш латтац Наьсарерча маькх еча заводе арахеца тайп-тайпара маькха-булочни изделеш. Чам болаш а кIаьда а да цар хьадеш мел дола кхачан дааpаш. Цудухьа тикай таргIеш тIа уж дукха латтац дIа ца долхаш.

Цу кхалнаха чIоагIа хестаярах нийсделар со Наьсарен маькх еча заводе вахар а. Предприяте болхлоша пятилетка тIеххьарча шера мишта къахьег? — аьнна шийга даьча хаттара жоп а луш, завода директора Машхоев Мухьмада аьлар:

— «Чечингхлебопром» производственни объединена чуйоагIача маькх еча заводашта юкъе укх тIеххьарча шерашка дикагIа лоархIачарех цаI я тха завода коллектив. Шергара шерга арахеца продукци дукхагIа а дикагIа а хулийташ, цун ассортимент шерьеш хьайоагIа из. Цу даькъе массехк масал доаладергда аз хьона. Соахка укх хана хинначул ворхI процент дукхагIа товарни продукци арахийцай оаха укх шера итт бетта, хIаьта кондитерски изделеш — 27 процент дукхагIа. Укх тIеххьарча шера оаха керда арахеца йолаяьй ши бIаь грамм дозал дола, лакхерча сортагIа йола сдобни батончи, бIаь грамм дозал дола сдобни булочка, лакхерча сортагIа йола ши бIаь грамм хула рожкаш, кхыйола продукци. Тха продукци во я аьнна укх тIеххьарча шерашка цхьаккха тайпа рекламаци кхаьчаяц тхога. Лакха дикал йолаш хиларах хийцца дIайода из.

Къаьстта беркате хиннад кхачан дааpаш кийчдеча наьсархошта пятилетка тIеххьара шу. Цхьаккха бутт дIабахийтабац цар шоаш тIаийца декхараш дикка тIехкхоачаш ца деш. Цудухьа дерригача технико - экономически хьокхамий итт бетта планах лоархIабарах ханал хьалха рапорт делар цар. Карара шу доладелча денз хIанзлехьа паччахьалкхен планал тIех цар арахийцай кхо бIаь эзар сома маьха гаргга товарни продукции 361 эзар сом мах бола халкъа эша товараши. ХIаьта заданел совгIа цар маьхалъяьккхай 335 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци.

Дог гIоздоахаш да завода коллектива кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а. Къахьегама овсарле лакхъяра паччахьалкхен план 8,2 процент тIехкхоачашъяьй цо. Духхьал из лакхъяра чотагIа хьаяьй планал тIех арахийцача продукцех дукхагIъяр. Ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цо. Арахецача продукцега дIабода мах лохбарах, бийдал, электроэнерги, кхы мел йола материалаш кхоярах ер шу доладелча денз завода коллективо планал тIех паччахьалкхенна баь пайда 62 эзар сом да.

Ши-шегIа хьахиннадац уж производственни хьокхамаш. Цун керттердар да маькхъерашта юкъера яхьи цар къахьегамн кхетамца вIаштIехьбаккхар, шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдара хьинар кхо ца деш болхлоша къахьегар. Уж санна бараш итташ ба заводе. Царех ба бригадираш Темирханова Лида, Мальсагова Сона, Эспиева Екатерина керте латтача бригадай болхлойи грузчик Суниев Хьусени. Цар хIара сменагIа нормаш 120 — 125 процент кхоачашъю.

К. БАШИРОВ.

БАХЬАНАШ ДУКХА ДА

Карарча шера нйс бетта планагIа паччахьалкхенга 2560 тонн шуреи 380 тонн дулхи дохка дезаш бар Сунженски района «Путь к коммунизму» колхоза хьайбаш леладераш. Мишта кхоачашду цар шоай декхараш? Лоацца аьлча, геттара эсала къахьийгар дIабахача нйс бетта. Масала, нйс бетта паччахьалкхенга дIакхаьчаяц 940 тонн шуреи 201 тонн дулхи. Укх цифрашка хьежача а кхы комментари е эшац, аьнна, хеталурга. Дале а, кхы дIахо анализ йича бакъахьа хет.

Планаш кхоачаш ца яра бахьанаш дукха да. Укхаза специалисташ дувцачох, керттердар доакъар хьайбашта тоъаш ца хилар да. Цох теша хала да, хIана аьлча, ахкан замалахьа гурахьа а хьайбашта шортта доакъар хилийта йиш я. Бакъда, из хилийтадац. хIаьта соахка доакъар кхоачамхилал Iалаш ца дарах марти апрели бетташка меца лаьттар хьайбаш. ХьатIадоагIача шера а из хьал отта тарлу укхаза. ХIана аьлча, из цхьан бежана лаьрхIа 18 центнер единица мара Iалашъяьяц, йоагIачул 4,5 процент лохагIа.

— Тха бехк болаш дац доакъар оаха тоъал Iалаш ца дар, — йоах колхоза керттерча зоотехника А. Толдиева. — Цу гIулакха тоъаш яц техника, йолаш ер а, геттара тиша я. Техника ехача из тоае оатхалаш яц. Ховш да, хьайбай боахаме лоархIамегIйола участок доахан Iул дебадар йолга. Цу лостамагIа болх боаггIача тайпара вIаштIехьбаьккхача мара хилац хьайбай продукташ дукхагIа йоахилга. ТIаккха мишта латт из гIулакх укх боахаме? Нйс бетта 100 Iатта тIехьа 69 Iаьса мара кхедаьдац. Из да племеной болх специалисташа лерттIа хьа ца бар. Во леладу хьайбашта зоотехнически учет елга а. Хьайбаш чу латта помещенеш бIеха шийла хиларах, иштта Iалашдаь доакъар во кийчдаь хиларах цхьадола доахан Iаьхара дус. Iодаьча Iасашта доаггIача бесса доал ца дарах уж Iодаь бутт балалехь дов.

— Шоай болх лерттIа хьабе ца ховш дукха специалисташ ба района боахамашка, — йоах АПО «Сунжа» керттерча зоотехника М. Хашагульгова. — ХIаьта, укх шера бIаьстен хьалхарча деношка аттестаци йир оаха. Цхьаь цаI чакхваьлаьзар аттестацех.

Иштта болча специалисташа доал деча хьайбаша хьалургйий продукци. Сога хьаьттача лургьяц.

М. ЧАХ.

Хьамсара новкъостий!

Диц ма ле 1991 шера шоашта

«СЕРДАЛО»

газет ханнахьа яздайта

Газет язду «Союзпечата» ерригача отделенешкеи агентствашкеи, предприятешкарча, учрежденешкарча, организацешкарча общественни уполномоченнеша.

Шера газет яздайтара мах 7 соми 8 кепиги ба. Кхоаненга дехкаш тIехьа ца а доахаш «Сердало» газет яздайта шоашта!

Облсовпрофа меттел—конфедераци

Ю. КУЛИК,
медицински гIулакхаш дара болхлой профсоюза Нохч-ГIалгIайн обкома председатель.

Рынок! Гаьнна хьалхагIа дена массанена а ховш да цу деша маIан укх тIеххьарча хана кердадаьнналга, цуьна чу нерда чулоацам бессалга, кхьметтел вай Iалльмате йоккхача, йIаьхийча, цу цхьан ханна къеча а паччахьалкхене дахача халкъий дIахора кхелаш белгалъеча бокнха низ а хинна дIаотташ даттилга.

Халкъа фу лургда рынко? ПаргIатача къахьегама. нраз е догъэккхийтар, нразе вахар е общество бIаьхийбараштей къебараштен екъар?

Сона хетаргахьа, «500 дна яхача программа автораш шоаш бIубенна бар аьнна, халахете а, «Комсомольски правда» дешараш-м тешаш бац цар лаьрххIача тайпара из кхоачашхургья аьлча.

Цхьабакъда, рынок хиланза яргIйоацаш я. ХIаьта цу чу дIачуяла общество кийчъяларга хьежжа хургда гIулакха толам болга.

Духхьал хIанз ала деза профсоюзаша шоай хьадда дош, хIана аьлча, кхьйола цхьаккха а общественни организаци яц къахьегамхой хьашташ лораде из миссел бокъонаш йолаш. ХIаьта рыннага долхача хана къаьстта чIоагIа лораде дезаргда къахьегамхой хьашташи бокъонаши. ХIанзалца хьа цхьанна а программа тIа хаьдда гарантеш яц цу гIулакха.

Из дац-хьогI СССР Лакхехьарча Совета сессе профсоюзаш кхы мел йола общественни организацеш а моргаш лархIар.

Профсоюзни органашта регистраци яро уж цхьанне мукъагIа йохийтаргья, тIаккха цо а, ший аргIанна, кхычар доал тIаоттадергда царна. Хьан доал? Фу башха да из. Цу тайпара лархIан профсоюзаш дунен тIарча цхьанна а мехка.

ХIаьта а, хIанз этта хьал иштта дале а, воай бокъонаш бахьан долаш лоаттабеча къовсаме юхадовла мегаргдац, халкъа долча диканна леладу гIулакхаш чIоагIданза даргдац. ТIаккха мара вай лоархIаргдац Iаьдала керте латтача хьакимаша, теркалдергдац халкъа хьашташи дагалаттараши хьаллоацаш йолча профсоюзни активана хетараш. Цу цхьан ханна ерригача таронех бизза пайда эца беза къахьегама сага бокъонаш бахьан долаш лоаттабеча къовсаме, хIана аьлча, халкъ кIаьдденнад, хьежаш дагIа, садетта, бала ла.

МалагIа структураш я профсоюзашта хьалхашка латта декхараш дикагIа кхочашдуларгдараш? Шеко а йоацаш, доакъой яраш я. ЗаконагIа йоагIIача тайпарен ниисхонцен хIанзарча лакхе латтачар метта вIашагIйохкаш йола республикански комитеташ мара яц, из дале а е кхыдале а долча даькъе къахьегамхой хьашташ дизза кхоачашдергдараш.

Тахан а тIехьа цхьайолча доакъой комитеташа дешаца хьашт долаш йолча министерствашцеи ведомствашцеи цхьана кийчо яь чIоагIъьяй болхлой социально-бытовой хьалаш тоадара тIаерзаяь программаш (коллективни договораш ала а мегаргдолаш я уж). Цар тIа оттадаьд къахьегам лорабара, цунах мах балара, кхыдола дешаш къестаделга. Шеко йоацаш, духхьал цу наькъо мара новкъостал дергдац гIулакха рыннага довлара юкъ толаме чекхъяккха. Со дог тийша ва, тахан халкъа эшар конфронтаци а йоацаш, иштта вIаши бувзам а болаш леладу гIулакхаш хиларах.

Хаттар отт: облсовпроф хургья е хургьяц? Сона хетачох, хIанз ше йолча тайпара йолаш, цунна кара деннача гIулакхашка диллача, тахан республикански доакъой профсоюзашта из эшаш яц. Эшаш яр-м компактни орган ма йий, доакъой структураша цунна делегировани ергIйола функцеш цунга а хургйолаш. Цу тайппара, геттара керда орган эш Российски Федераце субъекташтен республикански автономе структураштеи юкъе бувзам лоаттабу звено а хинна латтаргIйолаш йола. Кердача органах профсоюзий конфедераци аьнна цIи тилла йоах. Хилийта иштта а. Вай автономе конфедераце ший викалаш хила беза НГIАССР Министрий Совете, Госплане, маьхашта йолча Госкомитете, и. кх. дI., цу органашка дувцийта доакъой профсоюзаша дIадехараш уттаде а законаш уттадеча гIулакхашка хьинаре дакъа лаца а цар йишхургйолаш.

Кердача профсоюзни структура керттера гIулакх — из да доакъой профсоюзаша цунга дIаденна социальни заказаш кхоачашделга. Иштача хьалашка мара ший йиззача бокъонашца республика правительствацa болх буларгбац конфедерацега.

Кердача органа болхлой, доакъоша хьачутелача ахчанцара шоаш алапи ийделга кхета а деш, чIоагIагIча бехктокхамца болх бе гIертаргба аьнна хет сона. Бакъдар аьлча, конфедераце хилар ловра йоккха квалификаци йолаш бола, доакъой профсоюзашца хьалххагIе а консультацеш яьчул тIехьагIа балхаш тIа хьежабергбола специалисташ.

Иштта хила деза аьнна хет сона, доакъой профсоюзаштен конфедераценен юкъера гIулакхаш. Со дог тийша ва, иштача механизмо республика профсоюзаша толаме болх бара хиланза даргдоаца хьалаш вIаштIехьдоахаргдолгах, цар гIулакхий керттера принцип — къахьегамхой бокъонаши хьашташи хьаллоацалга — бокъонца чакхйоахаргйолгах.

«НОХЧИЙ МАФИ ЯЦ»

аьнна — хьакхайкадир РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума члена, законноста, правопорядка, зуламашца лоаттабеча къовсама дешашта йолча комитета председатела Аслаханов Асланбека.

Петровке эгтара тIехьагIа хинна 38 брифинг гIорьяьнна хургья, аьнна, хеташ яр. Цу хана мукъагIа 20-ча таксопарка территоре тIа дов даьд, аьнна, дегабуам а баь, кхо саг лаьца хиннав. Уж малаш а мичара а ба, гIулакх мишта ниисденна хиннад — кепайоазон тIа хоам баьбар. Юха а «нохчий группировка!» Юххера а кора ма дирий тайлг, аьнна, хийтар, вIаштIехьдаргдий-хьогI орг баста? ТIаккха...

— «Нохчий мафи яц», — йоах Аслаханов Асланбека. — Иззамо мара йоацаш я узбекий, гуржий, азербайджаний яр а. Сона хац селла даьржа хабар хьангара арадаьннад. Ишта йоах нохчашца цIаккха а гIулакх ца хиннача наха. Къахьега Iемаьча халкъах деш дола докихал хинна Iац сона чудоаллар. Цифраш ераш я. МВД даннеша яхачох, Москве ши зэар совгIа нохчий бах, Соахка «Золотое кольцо» яхача гома чухьнахьа зуламаш даь 33 нохчо лацав. Керттерча даькъе — къоалаш, довнаш, киловзалаш, хулиганство. 1990 шера нийс бетта — 21. Цхьабакъда из 0,17 процент мара яц деча деррнгача зуламех. Лоадама дац.

— ХIаьта а къаьсттача группировка феномен — «нохчий» яха дош юкъера дIадоаккхаргда вай — йолаш я. Миштай из?

— Феномен йолаш хиларах со теш. Масса саг ва цунна юкъе — бокъонца ховш дац. СССР МВД-е болх беш со волча хана йийца цифра 300 яр. Феномен лоархIара дола бахьан, нагахьа санна нохчий хьанйцача, цар кхетам кхебарца, оамалца дувзаденна дагадеха да. Эггара унзарагIдар— зовза ва, аьнна, цIи дIаяхар. Мехнахочоа халахетар даьдий — сийлахьа декхар да юхадекхар, хало тIакхаьчайий — кIалхарвакхар. Цудухьа дов дарах тамаш е езаш хIама дац. Эхь даьд, низ баьб, цудухьа нийсхал яккха лаьрхIараш тIехьагIа фуннагIа хуле а сагота бац.

Хьаэцаргья вай вож оагIув, социально-политически. Хьабе болх боацараш бебаш латт. ВIалла де хIама доацаш хул кагирхой Iай. Зуламеча группировкашта аьттув болаш дац из?

— Мишта лоархI уж республике?

— ЦIенача уйланца бахача дуккха а дукхагIбарашта гоама ба. «Мерседесаш» хехкаш лелараш во лоархIаш а гоама а ба. ДагадоххарагIа аьлча, рэкет Нохч-ГIалгIайчене вIалла ца яьржар морг я. Цига шоай цхьа оамал я: «са цIа — са чIоагIале». Чуэккхий хьо — хIамаш етталургья. Къоал даьдий Iа — хьайцара чIир лехаргйолга халахь. Дайхача ковна дас цу гIулакха ший гаргара нах гулбергба.

— Мафи тIехь-тIехьа михьарйоалаш латт мехна, цхьанна а цхьана хIамах ца кхераш. Кхы мелдар ца дийцача а, хеталур ишта да. Бехк ма баккхалахь, наха гуш да, кIантилгаша, цу даькъе нохчий къамах бараша а, ресторанашка, нах гуллуча моттигашка эхь доадаь леладу гIулакхаш. Царга гIолла Iодода хий санна лел ахча, герз да, шоай ха да цар, наIарга хьежаш латташ «иномаркаш» я, шоай хьаштдар леладу. ШайтIа ше а дац царна кхераме. ДоагIаш дола таIазар ца деш вай садеттилга хилаций цунах?

— Бакълув, эхь доадаь гIулакхаш леладу шоай хьаштдар де мукъа битарахи таIазар па дарахи. Цхьабакъда царех цхьабарашта кулгалдеш геттара лакхе латта нах ба, аьнна, хет сона. МалагIча боараме латтараш ба — ха дезаш да. Шек ва со, берригa маза хьагучабаьккха кхьметтел цхьа дела а хиларах — шоай бIеха гIулакх кхоачашдеча «шестеркагара» болабенна боссага а зуламе гIулакхаш къоабалдеча, дIатIадехнаш а хила мегача эггара лакхе латтачунга а кхаччалца барий.

— Царгахьара халкъа тIалаттача кхерамо эгIазал хьоаергья, саднийта кIордадергда, аьнна, хетац хьона, тIаккха...

— ...мафеца гуччахьара тIом болалургбац? Тамаш я-кх. ФуннагIа даь а цига дIакхачийта мегаргдац гIулакх. Воай низашца лоархIадала деза вай цунах. Рыннага долхаш хиларца дувзаденна зуламаш кхы а дукхагIа даржаргда. Е Президента чрезвычайни полномочеша а, е правоохранительни системана реформа ярах хаддаза деча къамаьлаца а новкъостал дергдац. Республика юрташка къамаьлаш деча хана даьшта-ноанощта могадора аз шоай къонгаш Москвера цIабоалабой дикагIа да шоана моллагIча цхьан «пахано» уж шийна тIехьабахалехьа, нагахьа санна тIехьагIа следственни изолятор чу боахкача шоай къонгашта тIехьааха шоай безам беце..

Г. АПРЕСЯН.
«Литературни газет».

Перестройка проблемаш

Депутат Емельянов: «Сов гIоздаьнна» ма хьувза вай

Гласность, демократи, командно - административни управлене системал перестроечни низаш толарах пресса тIа шерра хьакхайкадеш дола дикахеташ къоабалдеш берригаш а бац вIалла аьттехьа а. Кхыбараш ца бийцача а, перестройка дукхагIа къоабалъеча лидерех цаI волча СССР халкъа депутата А. Емельяновна хетачох, эйфоре мукъагIа даха мегаргдац. АПН корреспондентаца ше къамаьл деш цо белгалдаьккхар, общество кердаянкхара процессаш вIашдухьаленашца йолхаш а цIенхаштарча халонех хьалйнзза а хилар. Ходаллал ха хьекхаш я экономика, юкъ-юкъе яьсса юс потребительски рынок, зуламаш совдувлаш латт.

Дар долчча хила деза, цу деша депутата яхар бакъ ца де хала да. ТIаккха, уж мегаргдоаца хIамаш са даха аттагIа хиннадаь баь бенхам лархIа безаш бий? Радикалийн консерваторийн къовсам гучабалар хила а мег из-м?

Союза а республикай а парламенте цаI шоллагIчоа тIеххьа тIанйду массехк шу хьалхагIа вайна кхыметтел дагадоха йиш йоацаш хинна, мохк дегIабара кердача боарам тIа боаккхаш айбе безаш дола прогрессивни законаш. Цу цхьан ханна хулаш забастовкаш я, къамашта юкъе гIетташ лира довнаш да, цар цIи кхераме я федераци лоархIаш йолча Союза хинна ца Iеш, деррнгача дуненна а. ХIана аьлча къаьначоая кердачоан юкъера къовсам гIотташ латт низ бола экономически военнии потенциал йолаш йолча паччахьалкхен территоре тIа.

Вай мехка а цун доазонел арахьа а вовзаш ва А. Емельянов, Iилманхо аграрник хиларах тарра. Из ВАСХНИЛ-а академик ва, цо кулгалду МГУ юрта боахама экономика кафедрана. СССР Лакхехьарча Совета член, аграрни дешаштен продовольстваненй йолча парламентски Комитета председатела заместитель ва. СССР Лакхехьарча Совете цо ше хьавовзийтав советски экономика юхакъувлара ше эггара бехкегIа лоархIача командно административни управлене системана ше чIоагIа, цхьацца йолча моттигашка кхыметтел дорхха а духьала хилар.

Эйфори ханал хьалха хиларах шийна хетар хьа а довзийташ, А. Емельянова йийцар ше перестройка меттахьчара йолча юридически актаех лоархIаш дола, дукха ха йоацаш тIайийца Лаьттан хьакъехьара Закон дIадоладара этта халонаш. Ший маIанга диллача, ше мел йоаккхача хана тIехьенгара тIехьенга а телаш лаьтта леладе бокъо луш долча кердача законо, А. Емельяновна хетачох, Iалльмате йоккхий таронаш хьаелл обществанa хьалхашка ахархой юххьанца шоаш баьххача тайпара бокъонца шоашка доал а долаш бахийтара. Из закон бахьан долаш лаьттанца болх бе ловча наха бокъо еннай шоай фун ихуврчаш хьаде, лаьтта тIехьенгара тIехьенга дувргдолаш шоай берашка дIатела. Цхьабакъда, лаьтта ахархой бе бокъонца дIалуча наькъа тIа, хIаьта из исторически ниисхо юхаметтаоттаяр лархIа а деза, Iилманхочоа кIезига гац цIенхашта халонаш.

Халахете а, таханарча дийнахьа, белгалдаьккхар А. Емельянова, мехна дукхагIйолча районашка юрта боахам лелабе мегаргдола деррнга лаьтта колхозаштен совхозаштен тIачIоагIдаь да. ХIаьта колхозий председателаши совхозий директораши шоай хьашт долчча тайпара доал де Iемаб лаьттанна, цудухьа долла хIама теркал дича, цу оамалах къаста сихбенна а бац.

Вакъда, нагахь санна проблема бокъонца юридически лоархIам бича, лаьттан хьакъехьарча кердача Законо из доал тIера дIадоаккх. ХIанз денз дIа лаьттанна доал де дезараш Iаьдала моттигера органаш я, эггара хьалха юрта Советаш а йолаш. Духхьал царна еннай лаьтта ахархошта дIададара дешаш юртий сходашка къестадара бокъо, къаьстта а халкъа шийна хетар хьал а лоацаш: лаьттан доакъош хьанна а малагIча бокъонагIа а дала деза.

— ХIаьта а, кхетамца доацаш хургдар, закон масс метте ши-шегIе хийцца дIагIоргда аьнна хийтача, — аьлар А. Емельянова. — Iалльмате дукха юртий Советаш шоаш доал тIадолаш, лакхера Iочутелача указанеша яхар деш яха Iема я. ХIанз а кхоачам болаш цар кара яц итташ шерашка колхозийн совхозийн доалахьа дIатийнна материальни ресурсаш. Цудухьа, кхетадеш мадарра, ха эш юртий Советаш когаш тIа ураоттара, кердача законо шоашта еннача бокъонех пайда эцара йола реальни таронаш бе йохкара.

Цу тIа а ахархой доалахьа лаьтта дIададара духьала бараша, белгалдаьккхар А. Емельянова, духьале ю закон чакхдаккхара, масе тайпара бахьанаш лех. Белгала аьлча итташ шерашка вIашагIъетташ хьаена материально-технически гIулакх дара система ахархочун вахарца тарьяра новкъарле ю. Шо-шоаш болча ахархошта телац, продукци паччахьалкхенна дIалуча хана колхозаштен совхозаштен массаза а телаш йола льготаш, и. кх. дI.

Цу тайппара, ша меттахьа баьнабале а, перестройка коталонга дIакхача хIанз а Iалльмате гаьна да вай. Цудухьа, кхетадеш мадарра, хIанзчул тIехьагIа къовсам лоаттабе безаргболаш ба, экономике лоаттабаь а ца Iеш, общества вахара ерригача сферашка.

Евгений СМИРНОВ.
(АПН).

КЪУВЛАЧОХ

ХIара денна, хIара минота мел дукха проблемаш увтт вайна — Нохч-ГIалгIайчен столицен республика районашкен бахача наха хьалхашка. Яьсса тикаш, дукхача продавецашкахьара холу зиежели гIожали, йиъэ а чарха астагIа лелха общественни транспорт, дукха а кхыдола юхамачахьара хIамаш. Цу хIамаша халахетараш ду.

Вай вахар телхадеча объективни бахьанаша санна дукхача даькъе Iоткъам бу вайна Iаьдала дай шоаш ба яхаш курал еш болча чиновникаша шоаш эзделца кхийна ца хиларах, шоай декхараш ца довзарах, шоашта доагIача гIандаш тIа багIаш уж ца хиларах. ХIаьта иштта царца барт тайна, цар даьр могийташ дола гIулакхаш республика Лакхехьарча Совета, Министрий Совета оагIонгахьара леладарах. Ишта из хилар бакъду юкъ-юкъе, кIезингагIа дале а, кхозза хIаьта а, кепайоазон тIа арадувлача торговле деча лечкъорехи иилоазалехи деча хоамаша, хIаьта хьалхагIа кIома а дийце, цул тIехьагIа тIап аьле дужаду дош.

Нагахьа санна хьаэца хайра хIама доацача тика тIа хьо вахача, дог раьза долаш юхаверзаргвац хьо цигара, хIана аьлча дукхагIа болча продавецаша теркалвац хIама эца вена саг, чудоргдоацар мара, Iимерза дош даргдац цар багара. Сона хетачох, ииштал царна нах дегаза хилар кхы хIама дац шоаш даьр могийташ цар хьакимаш хилар, штаташ совнагIа хилар мара. Ишта деце, шоай балха моттигах шоаш бохар кхераргбар уж, дизза кхоачашдергдар советски продавеца декхараш, Iимерза хургбар эцархошца.

Хьаэцаргья вай, масала, Победа проспектагIара Грозненски ЦУМ: лоаллаха я маIача наьхен кхалнаьхен кога гIирсаш дохка отделаш, хIаранахьа кхоккха продавец а йолаш. ХIаьта нагахьа санна цаI мара ецаре, хIама эца венар дикагIа теркалве тарлора.

Цхьанна а тика тIа яц потребителa бокъонаш, торговле керттера правилаш ювцаш йола объявлени: товараш хувцилга, юха дIачулулга, кхыдараш. Цо хьахьокх продавецаш шоай хьаштдар де мукъабиталга: вIалла дага а доацаш тика чу, отделе бода никъ дIакъовл продавеца, тIаккха мелвеннар малхавоахаш сердаш болча маIача наьхен кхалнаьхен йIаьхха очередь отт. Вешта, ювца кIордаь дефицит хулийтараш а ужжамо бола продавецаш ба дукхагIча даькъе. Тика чура къайлаэккх цкъа минеральни хий, тIаккха иъаракъ, сигареташ, е йIаьхха очередаш отт маькха, и. кх. дI. Из я-кх спекуляцена аьттув бола кIийле. Мел дийшад вай Iалльмате дукха сигареташ, цу даькъе импортни яраш а, НГIАССР Минторгои Респотребсоюзон хьанйца хиларах, хIаьта царех цхьанкха пачка паргIата йохкаш цхьаннахьа а хиннаяц. Цар хьакъехьа ОБХСС-о беш бола хоам «сакъердамеча хIамай дунен тIа» яхачох мара кхы лархIа йиш йолаш бац.

Цу дешах дола масалаш дуккха а дувца йиш йолаш да. Цхьабакъда эггара тамашийнагIа дар да шоай йоккха управлеически аппарат а торгинспекци а, дукха комиссеш а йолаш болча НГIАССР торговле министра нов. А. Н. Зубковна, Респотребсоюза председатела нов. Х. Гуржихановна вIалла а уж хIамаш бIарга ца гор.

Цудухьа вIалла а кхетадеш дац Iалльмате дукхача завторгийн ОРСий начальникийн доал. Уж ба хьона белгала нразеча седкъанна кIал Iобаь, лакхе латтача начальствана хьалхашка цхьаккха бехктокхам а боацаш. Мадарра аьлча, уж ба торговлерча дукхагIдолча кхоачамбоацарашта, къаьстта а завмагийн продавецийн кадраш харжара бехке бараш. Гучох, уж тикашка хилац, очередашка латтац, царна вIалла холац дефицит, е уж харцахьара хIамаш царна аьттув болаш да, е сага селла лоархIаме долча даькъа доал де хац царна.

Редакце дена кьахат

Iалльмате вочa хьал тIа я паччахьалкхен чуIеча цIеной фонд: массе метте тховнех чууха догIа, хивон цIалон хьалйнза подвалаш — хорши кхыдола во лазараши хьедеш бола Iам. Хадданза кранашкарен бачокашкарен Iоуха хий. Массе метте хецаенна латта теплофикации водопроводаши. Из бахьан долаш хьалъюкъа канализацеш, хула авареш. Хий цIенду гIирсаш хьал а диза, тIехъухаш латт бIеха хий.

Кхы дикагIча хьал тIа бац наькъий боахам а — дIа мел хьежача доахкаш кIоагаш. Йохаьн вIалла йоацацин йола тратуарашкарен наькъашкарен люкаш. Цунах гуш да профилактически служба вIалл ца хилар. ХIара районе шоай кара Iалльмате дукхача сантехникий, монтерий, болхлой, кхычар йоккхий штаташ йоллаше а, шераш доах водоканален цIеной управленен, цIеной - эксплуатационни участкай специализировании службаша цIенош карен наькъашкарен инженерни сеташ малагIча хьал тIа я ца хьожаш. ТIаккха хьажал шо цу организацешка моллагIа дош къоастаде е ремонт яйта цигара саг веха. ВIалла шек а боацаш зикн къамаьл хозаргда шоана цигара юха, тIаккха доллача хIамах дог а иккхе, «Дала бIареи меттен ма доаладолда ер» аьле дIавода саг. Эггара даьрагIа йола бюрократически гIожал йоалл цу Домоуправленешнен цIеной - эксплуатационнен участкашкен, нах тIайнбеш дола сахьаташ белгалдаьд, вешта аьлча чуухача наха цхьаккха аьттув боацача деношка. МоллагIйола справка яккхийта вахача, кIезигагIа доадой а 3—4 ди доаде дезаш хул.

Юха а кIордадаь хаттар отт: малагIча къайлагIарча наькъашка гIолла лелаш а вахаш а ва а городе жилкомхоза ТПО начальник нов. У. А. Арснукаев ший Iалльмате дукхача заместителашца, нагахьа санна уж гуччахьара доккхий кхоачамбоацараш бIаргагуш а ца хилча, шийна карара службаш фу деш я а ца хайча?

Массаза а увтташ дола сурт. Троллейбус, автобус сеца моттиг, тIа-тIа дукхагIа Iовш латта нах, юха ца а совцаш вIаштIеххьа тIехьа дIаухаш я троллейбусаш, хIаьта нах-м хьаIовш ма латтай, сердаш, раьза боацаш ба уж. Цхьаккха график теркалъеш яц, кхыча городашка санна расписанеш яц Грозне. Цул тIехьагIа енача автобуса, троллейбуса тIахьед эгIазало ийрчаьха юхьмараш а йолаш бола нах ше-ше хьалхагIа чувала а гIерташ, сардамаш доах, белхаш хул, дог дохаду, балха тIехьабус, и. кх. дI.

Е хьаэцаргья вай такси: «ВугаргвацI», е бIаргех вазаенннавац, цунна пассажир, е шийна доагIар дIалургдац аьнна хеташ шекваьннав. ХIаьта вокзале, аэропорте шоай хьаштдар мара дац, боагIачул дукха а совгIа бех мах, эхь доадий хьувз.

Юха а шеко хул: общественни транспортаца дIаюха болхаш хулий-теш вай лоархIаш бола нов. Т. А. Ошаев — автомобильни транспорта объединене генеральни директор, трамвайно - троллейбусни управлене начальник нов. А. Э. Баташов. Iалльмате дукха шоай заместителаши контролераши болаш болча царна хац остановкашка доаллар фуд, общественни транспорто болх мишта бу.

Юкъарчал доацаш юстице министерствана кара йолча нотариальни конторашка мукъагIа геттара дика порядок хург ма йий аьнна хеталу. Законаш массанахьа а, шоай конторе мукъагIа хIаьта а, кхоачашдайтара тIахьожам лоаттабе безаш ма йий минюст. Из долаш дац укхаза. Цхьа гIулакх а хинна нотариальни конторе хиннача йIаьххача хана дагадоалларгда Ленински района нотариальни контора. 40—50 саг а волаш записаш яйта дагахьа баьхкача наьха латта йоккха очередь даим телхаю цу чурча болхлошта бовзаш болча наха. Хьадда, лерттIа хьалуш информаци яц. Кхы а документаш дIатIадехаш гIожа къамаьлаш ду болхлоша. Бланк язъярах доахаш ахчаш да. 4—5 мугIа язберг 2 — 3 сом доакхх. МоллагIа справка йоаккхаш хилча 3—4 ди ха йоае еза.

Ииштал доккхийча гIулакхаш тIа бола кулгалхой мукъа бац селла кIордадаьча цу мугIарерча наьха гIулакхаш теркалде. Ишта оамалаш йолаш ба дуккха болхлой. ГIулакхаш лертIадахара эшац кхыча мехкий инвестицеш, миллиардни материальни рузкъа доаде. Эшар хIама дац Iимерзал, наьха бала хилар, доагIар дизза дIадехар, шоай декхар довзаш хилар мара.

Цул совгIа, дицде мегаргдац цхьаькха хIама а: Ший ханнахьа дарба де деза лазара, хирургически урсага ца а кхоачийташ.

Р. ГОНГОВ.

АРЕНДА НАЬКЪАГIА

ДIабахача итт бетта дика къахьегама толамаш даьхад, Грозненски «Машинашъеча «Красный молот» завод» яхача производственни объединене болхлоша. Карарча шера итт бетта планагIа лаьрхIачул тIех цар арахийцай миллионаш сома маьха товарни продукци. ПланагIа лаьрхIачул совгIа цу юкъа массехк миллион совгIа сома маьха пайда баьб цар паччахьалкхенна.

Иштта долча хьокхамашца кхоаненга боакхха гIа майрра баккха йишйолаш я объединене коллектив, аьнна хетадала тарлу, экономике ниислу халонаш дукха теркал а ца еш. Унхаза сатем боабеш духьалъувтташ дола дош да «аренда» яхар.

Арендни коллективаша беча балха опыто къаьгга хьахьекхад халкъбоахама массе а долча доакъошка доалдара йолча цу формагIа доккха беркат даьниалга. Цар къахьегама овсарле дикка лакхъеннай, арахеца продукци дукхагIа хиннай, иштта дикагIа хул ара мел хеца продукци, эффективно къестаю социальни проблемаш а. Лоацца аьлча, экономически даькъе шоай лоIаме хиларо наха низ тел шоаш производства бизза бола дай хиларах, хьинар айдаь къахьега.

Объединене укх тIехьарча шерашка дикка дукха хувцамаш хинна дале а, доакъа къахьегама толамаш тIатIа дикагIа хулаш латте а, социальни, производственни хьакъехьа хIанз а тIехьа къоастаянза проблемаш я укхаза. Объединене мулгалхоштен болхлоштен хеттача бесса вIаштIехьдаьккхадац из гIулакх хIанз а тIехьа. Керттерча предприятена реконструкци яра, цига керда техника оттаяра дукха ахча дIадахийта дезаш да, цул совгIа дукха хьалде дезаш да наха чуIе цIенош а. Деррнга а порядкагIа да ала йиш яц къахьегамен технологически дисциплина даькъе, материалаш, энергетически ресурсаш кхояра хьакъе. Уж гIулакхаш тоаде объединене кулгалхой, цун генеральни директор Г. М. Мусалимов мел чIоагIа гIерташ бале а, хIанз йолаш йолча боахама моделах из де низ дIакхачац цар. Кердача экономически реформа дIадех ерригa экономика рыночни отношенешка яланза Iе йишйоацаш йолга.

Цудухьа июнь бутт бовча деношка объединене генеральни директора соцам бир: арендни хьалашка болх барга предприяти яккхара. Цу гIулакха укхаза лаьрххIа вIашагIъеллар координационни центр. Цу гIулакха еш йола кийчо яра кхо бутт мара ха эшаргьяц аьнна хеташ а бар. Цу юкъа объединене керттерча специалисташа цIенхаштта анализ е йийзар предприяте боахама механизма беча балха ерригача оагIоний, кийчде дийзар нормативни юридически документаци, къоастадир организационни кадровни дешаш, хIаьта керттердар да дIадохийтачуни пайдани юкъера соотношени ниса къоастаяр. Из берригa болх укх шера цхьоалагIча октябрга кхачалехьа чакхбаьккхар. ТIаккха укх шера йиълагIа квартал дика а хувцамаш деш, арендни подрядагIа къахьегаш дIайолае йиш хургья. Г. М. Мусалимовна хетачох таро хила мегаш а я красномолотций предприяти шоай доалахьа а хулийташ, цун бизза бола дай а хинна уж дIаотта а, хIана аьлча, паччахьалкхенгара хьаэца йиш хургья из а. Деррнга а коллектива лоIамах тийша да.

А. КАТАЕВ.

КОМПАРТЕ КРИЗИСАХИ КОММУНИСТИЧЕСКИ ПЕРСПЕКТИВАХИ

Вовзаш волча французски архитектора Поль Шеместо ва «коммунистически культура интеллигенцех» лоарх ше. Париже цунца къамаьл хиннад АПН собственни корреспондента Онучко Виктора.

— Фуд тахан коммунистически партешта хулаш латтар? Иштта социалистически чарна а. Хьаэцаргья вай, масала, Французски социалистически парти. Кризисах дувца мегаргдий?

— Бакъда, кризис я ала мегаргдолаш да из, вешта дерригa а цунца дийца даргдолаш дац. Къаьст-къаьста анализаш дукха я. Шоай исторена духтIавала гIерта хургволаш ва хьо, шоашта хиннар фуд кхетадар духьа. Тха мехка а холу французски интеллигенце цхьа дакъа сатем байна хилар, царна кхы кхоачам хилац социалистически парте гIулакхех.

Фуд хулаш латтар? Сона хетачох, анализ яле хьалхагIа хиннача коммунистически блока хулаш латтар Малхбузехьа доаллачох хьакъоастаде деза. Цул тIехьагIа дерригаш а цхьана довза доагIа уж, хIана аьлча уж щи опыт цхьанне шоллагIчоа влиянни еш я.

Шунцига эггара хьалхарча аргIанна вочa оагIорахьара Iаьткъай политически режима влияни. Нагахьа санна шун политически система обществана хетар лоархIаш хиннаяларе, сатохаш хинна яларе, оаш мааллара, «застойни» хиннаецаре, хIанз селлара беза мах бала безаргбацар шун рыночни, вешта аьлча глобальни экономикага довларах. Рыночни экономика — из массанена а йола холодильникаши телевизораши... хинна Iац. Из дунен яхьа юкъедахар да, дIакхоачаш дола хIама бахача нахаца дусташ а ца кхоачаш, ший экономически низаца дусташ кхоачаргдолаш. Малхбоален Европа мехкаш, рыночни экономикага довлаш, «кхоалагIча дунен» мехкашка долла хьал долаш хургда, экономически колоннеш а хинна дIаоттаргда. Из ба политически кризис бахьан долаш луш бола мах.

Цул совгIа, СССР-е, вешта Европа малхбоалехьарча кхыча паччахьалкхенашка а, вахарера интеллигенце лоархIам геттара IотоIабаь баьлаб.

Из деррнга а хьоахадарца са ала безам ба, социалистически мехкий керттера дефицит — из политически идеологически дефицит хилар. Застой, кхы уйлаш яраштa тIакхери оппозицеши, наха низаш дар — из тупик я.

Духхьал Малхбузехьарча цу политико-идеологически дефицито хьахилийтай политически уйлай кризиси укхаза, Малхбузехьа, социализмана тIехьа лаьттача политически партей кризиси. Духхьал Италера цхьа компарти хиннай социалистически теори кIоаргга тохкаш, идеяш, политически интеллектуальни дискуссеш кийчъю центр йолаш йиса. Из бахьан долаш дукха ба цунна тIехьа латтараш а цу парте членаш а. Цу ханна белгалдоаккхаргда вай, кулгалдеча дакъа лоацаш интеллигенце викалаш массаза а дукха хинна хилар. ДукхагIа йолча коммунистически партеша нах шоашта тIехьабахар духьа керттера а даь леладаьча пролетарски оалаш долча алхха цхьан лозунгашца доахалургдац. Иззамо йола интеллигенцецара ший тайпара гоамал, болхлой классацарча цхьоагIон хьакъехьа лоазунгаши кхыдараши хиннадале а, компартеш хIалакьеш хиннай.

Цу тайппара, вай ювцаш йола хIанзара кризис — из я критически, творчески уйлан кризис, идеяй къел. ХIаьта нагахьа санна уйла алхха рынкана тIаерзаяь хилча, вIалла а энтузиазм хьоаяц цо. Лаьттан тIа тIех бале а цхьа миллиард нах мара бац рынок бахьан долаш дика бахаш, хIаьта вож юхебиса йиъ миллиард бараш цу цхьан миллиарда хIама тоадалийтар духьа боацабеш ба. Адамлен моралага диллача — из мегаш дац.

Укхаза гIойленагIдар фуд аьлча, сона хетачох, Сорбонне ше къамаьл деш Горбачева а дийцар цу хьакъехьа, бIарчча цаI а яь вIашагIъювза еза вай политика, экономика, культура, этика, из ца дой керда политически мышлени хургьяц. Из политика ше а мичай голосоване правилаши политически объединеней уставаши кхоачашдарах йоалаш. Творчески уйланца тоаяла еза из. ТIаккха политикана юкъеувзаргба нах моллагIча политически партей членаш уж хиларга е ца хиларга ца хьожаш. Партена юкъе а воацаш хила йиш ма йий керда политически мышлени йолаш вола саг. Бакъдар аьлча, цу тайпара общество хьа яра процесс чIоагIа йIаьха я. Перестройка йолаеннача юххье са доттагIий СССР-е чакхдаха лаьрхIача хIамашта чIоагIа гIадбаха хьайзача хана аз аьлар царга: сов хьалха гIад ма гIо. Орг цхьан оагIорахьа дIатIалиста хилча тоъал дукха ха еза из юха хьалусташ...

— ХIаьта а алал, марксизм, хьона хетачох, еннай е еннаяц?

— Марксизм ди санна лаьрхIача, нраза, еннай... Цхьабакъда, платонизмал, кантианствал, кхычарел дукхагIа еннаяц марксизм. Марксизм — из XIX-ча бIаьшерене адамий уйланна карагIдаьнна сийлахь-доккха хIама да. Технически револющене тIеххьа яьхка идеяш вайна гаргагIа а дикагIа а я. Марксизм архаични я, из бакъда, хIаьта архаизм, моллагIа из яле а, — уж вай юхьигаш, вай хьадаьнна моттигаш я... Из вайна хиланза яргIйоаца архаизм я. Нагахьа санна хьа овлаш деце, хьо дегIаахара ткъоврингаш а хургьяц хьа. Ший овлаш довза деза. Марксизм — из да вай культурни тIехьален дакъа. Из дIакхосса езац, цхьабакъда, библи де а дезац цунах.

— Хьо гарга ма вий компартена?

— Дукхача шерашка, 1944 шера денз укх тIехьарча ханналца, цунцара сай членство юха дIа ца оттаеш со Iийнача ханналца. Цхьабакъда, цунна юкъе се юха а дIачуваха могаргдолаш хет сона. Се кIоаргга цунца вувзаденнарг лоархI аз, цун историца вувзаденна ва со, цхьабакъда, со цунна юкъе юха дIачугIолга кхоачаш хилара овлангара денз хувцамаш данза даргдац партена чухьа политически дискуссеца леладеча гIулакхашта. Из демократически централизмана тIехьара юхаяларца, наха тIакхувлга е дукхагIбараштa хетачоа раьза боаца нах цунна юкъера дIабоахилга дIадаккхарца дувзаденна хила деза аьнна хет сона. Партена перестройка янза яргьяц. Сталинизмах юхедисарех мукъаяланза яргьяц.

— XXVIII-ча съезде ювцаргйолаш йола КПСС кердача Устава проект дIайолалу, коммунистически перспективага сатувсаш я парти, аьнна. Из мишта лоархI Iа?

— Из лардердар да аьнна хет сона. Коммунистически перспектива — массаза а яхаш кхайкадар социализм морг дац из. Цу тайпара кхетаеш хилча, коммунистически перспектива, гучох, мегаргйолаш хургьяцар. Кхыча тайпара да гIулакх, нагахьа санна адамлен деррига бернат ерригача адамлен гIулакха пайда эцар санна лаьрхIача. Из ма йий из коммунизм яхар а. Коммунизм я экологии цунах дIатеха демократии. Философски — цунах латт коммунизм. Цхьабакъда, цу гIулакха хьаяь хила еза дуккха тайп-тайпара механизмаш: политически, экономически, кхыяраш...

Са цхьан доттагIчо, философе преподавателa, хьинареча, къаьстта а 60-ча шерашка, коммунистически парте члена, йоахар, са коммунизма поэтически концепци я. Хилча фуд?

Цкъа-дале, аз поэтически яр дикагIа лоархI — репрессивни сталинскичул. «Поэтически» яхилга, нагахьа санна гречески термин хьаьнначa юхьигага хьежача, «творчески» яха маIан долаш да.

(АПН).

«АЛЖИР» оалаш яр берашк истийн чубехка боахка концентрационни лагерь. АЛЖИР (Акмолинский лагерь жен изменников родины) Iоийлла хиннаяр сталински репресси эггара чIоагIацIа дIайолаеннача 1937 шера. Из яр унзара, кIарцхала аьшкасаьргахи бетонахи, гобаькха — пулеметаш тIалатта вышкаш йола ше ма ярра жожагIате.

йизза. 1934 шерагара 1943 шерага кхаччалца «АЛЖИР» яхача лагера керттерча кулгалхоех хиннача М. Юзипенкос тIа мел кийдаь приказаш, кхыдола лоархIаме документаш да цу папкашка.

ХIаьта 1943 шера денз 1954 шерага кхачалца из лагера начальника заместитель хиннав. Массехк дийнахьа хилар НКВД «лоархIаме совещани». Из хеталь яр «Даьхен моастагIийн» исташца Юзипенко сов къахетаме хиларах. Балха тIа лохвир из. Халла суда

эзар гектар лаьтта хьакъоастадир, 250 етт чубола ши ферма, хIамаш тега фабрика хьийийлар. Духхьал цу фабрике болх беш яр 3,5 эзар кхалсаг. Сийлахь-бокха Даймехка тIом болабелча тIема гIирс тега баьлар уж. Цкъа шоай инициативах лийца боахкараша дехкар тIанийцар фронта лаьрхIа 3000 комплект телогрейкаши хачеши тега. Цу тайпара гIирс бар лийца боахкарашта шоашта тIабийхар а. Цхьабараша шоай цIагIара Iодена барзкъаш леладора 1942 шера тха

ва, А. И. Рыкова, М. П. Томске истий. Якира йиша Бэла Эммануиловна, Подвойске, Варейскиса, Войтенко истий, М. И. Калинина сесаг — Екатерина Ивановна, М. А. Сванидзе сесаг, хIаьта из яр Сталина уствешний сесаг, гIорваьнача Iилмахочун А. Л. Чижевске сесаг Нина Вадимовна, Тухачевске йиша Арватова — Тухачевская Елизавета, Я. Т Гамарника йижарий Фаинаи Зояи. М. Пятницке воIи сесаги, Орджоникидзе сесаг — Зинаида, дукхха кхыбараш тахан

ШИЙЛА МОХК — «АЛЖИР»

Укх дагалоацаниий автор зIаинга бер долаш дайза ва сталинскоберневски гIозаро советски халкъа тIадена Iазап. 1944 шера Акмолински областе Iобиггаб Дотмарзиевгlар. ХIаьта зIамига Заьлмаха ваьхача юрта гаьна йоацаш хиннай берригача мехка цIи хеза концентрационни лагерь. Ткъаь иттлагIча шерашка «халкъа моастагIий» баь боабаьча цIи хезача полководций, партийнии пачхьалкхени деятелий, искусстваи культуран болхлой дезалаш бар цу лагере чубоахкаш. Дукхха истий наькхах доаккаш бераш а долаш бар. Цу хана царга бенача балах, царна тIалоаттадаьча Iазапах да ер дагалоацамаш.

Цу халача хана шийна бIаргадайнача дувц МагIалбика номер 18 йолча юкъерча школа хьехархочо Дотмарзиев Заьлмаха.

Унзара моттиг яр из. Бакъда, тхоай, берий хьакъкъалца оаха кхетадацар из цу хана. Дукха хаттараш увттар тхона хьалхашка. Царех керттера цаI дар: «Фу бахьан бала оз укх хозача, зздийча кхалнаха къаьстта режим йолча укх лагере?»

Цу хана денз (хIанз шовзткъалагIа шу да) «АЛЖИР» яхача лагерах лаьца материалаш гулъеш хьавоагIа со. Цу даькъе са аьттув а баьннаб.

а баьннаб. ХIана аьлча, тIехьагIо сона вайзао цу лагера начальник хиина саг. Из вар комсомолеи партеи ветеран, 1923 — 1926 шерашка 47-ча Чириковски дошлой полка дошло Юзипенко Михаил Терентьевич. 1968 — 1973 шерашка М. Т. Юзипенко персональни пенсионер, комсомола Целиноградски обкома ветераний совета председатель вар, ХIаьта со Казахстански ЛКСМ обкома лекторски группа заведующи вар. Цудухьа хасткаста вIашагIдетталора тхо.

Массе хана тIах аьнна, шераш дIанхадале а, царна ка яла ца тугаш саг вар из. Цхьабакъда, цу шеращка «АЛЖИР»-ах лаьца цIаккха а къамаьл хиннадацар тха. Бера хана денз, «халкъий моастагIа» а вай когаш берзаа лагера гонахьа лийна кIаьнк цунна дагавоагIий хацар сона, хIаьта сона из-м дика дагавоагIар.

1974 шера со ДаьгIасте ваха цIавера. Бера хана сайна бIаргадайнача цу унзарча суртах дукха дувцар аз се дIамел кхаьчача цхьабакъда, дукха хIамаш дицденнадар. МагIалбика со хьехархочун болх бе волавелча цхьацанахьара лисьмош аха доладелар сога «АЛЖИР» яхаш хиннача лагерах дувцар дехаш. Сайна дагадоагIарех лаьца дийцар аз 1988 шера Нохч - ГIалгIай телевидене а радио чу гIолла а. Иштта уж кепатехар «Московский литератор» яхача газета тIа. (1987 ш. 24 июль). Аз дика кхетадора цу хана хиннача НКГБ, НКВД, МГБ, МВД архивашка цу лагерах лаьца материалаш гулъе лаьрхIа со велча, из чIоагIа хален дукха ха эшаши болх болга. Цудухьа лаьрхIар М. Юзипенкогара «АЛЖИР»-ах лаьца шийна дагадоагIараш яздайта. (Аз лакхе ма аллара, Михаил Терентьевич 1937 шера цу лагера начальникалла болх баь саг вар). ВIалла дага а дацар сона сел сиха цунгара каьхат кхоачаргда, аьнна. Цо яздора, шийна дика дагадоагIа лийца боахнача кхалнаха рожа олгаш къайлагIа кхукъаш хинна бераш. Ха деш болчар лелхабеше, къар ла луш уж олгаш дIателар цар поогулкагIа арабаьхачарна. ДIахо Юзипенкос яздора:

«Се НКГБ, НКВД болхло хилларах тарра, 1944 шера март бетта «халкъа моастагIий» да аьнна шо Акмолинске машинийаькъа станце Iодоссадеча хана, «накъабаьхкачарца» со а вар. Тайпан цIераш а ца йоахаш, жа мо дагар а деш, «учете» увттадора оаха шо. Бакъда, тхона ховра «халкъий баьчча» амар дале а шо бехк боацаш мехкагIа даьхалга. Мелла гIелал шоашка енаяле а деналах деха хIама дацар шун. Цу хана, станце перрона тIа, НКВД кхыча болхлошца латташ сона чIоагIа къахетар шох. ХIанз са 86 шу даьннад, кастта далла духьал отта веза са, цудухьа харц лер хьарам да сона, ва даьла, аьнна, хетар сона, боагIараш бандиташ. Даьхен моастагIий ба ма аьнналарий тхога, хIаьта ераш-м бокхий нах, истий, бераш ма дий, фу бахьан тIаоттабаьб Iа акхарна сел бокхча бала? БIаргашна хий кхехкар. Из бIаргадайра НКГБ уполномоченни а волаш, аькхъукаш хиннача цхьан сага. Сона а аьнх вахавар из»

Заьлмаха, са кIаьнк, хIанззалца хьайх лаьца хоам ца беш хIана ваьгIав хьо, хIанз хьай каьхата тIа Iа сона хьалхашка увттаду хаттараш, комсомола Целиноградски обкома болх беча хана увттаде йиш йолаш ма варий хьо. Хозахеташ хьо мархIаволл аз. Хьа да Юзипенко».

Цул тIехьагIа Михаил Терентьевича сона хьалъяйтар ший ерригa архив. Дувцилга яцар са гIадвахара, хIана аьлча, сона дагалацар кхело сайна ишта доккха совгIат дергда, аьнна. Юзипенкос ший архив сона хьашт долча тайпара пайда эца бокъо луш хьаелар.

Тахан со вагIа хано кIезит-дукха IажагIдерзадаьча каьхаташка хьежаш. Массехк папка я каьхатех кIалхара ваьлар. МалагIа къахетам бар Михаил Терентьевичагара гучабаьннар? Цо лийца боахкача кхалнаха кхы тIа а кхачан паекаш хьожаяйтар. Из-м тамаш елга а дацар. ХIана аьлча, Юзипенко ше къеча дезалера хьаваьнна, бер долча хана денз хало дика Iайша вар.

ХIанз са безам ба ма дарра архиви документаша яхачоа шун теркам тIабахийта.

«Карлагера» (Карагандински лагерь) Акмолински отделени лоацца аьлча, «АЛЖИР» хьахилар 1937 шера. Цу шера вай лакхе белгалдаьккха ма хиллара, геттара чIоагIа лаьркар сталински репрессеш. Духхьал цIендаьна репресси ярах доалаш дацар гIулакх. Цар истех, берех, гаргарча нахах а «халкъа моастагIий» бора. ХIаьта цIендай дукхагIбараш боабаь бар, тIаикха пар истий, бераш «тройкаша» (НКВД къаьсттача совещане) суд а йий, 8—10 шу ха а техе лагерашка Iобохьийтар. Цу тайпара цхьа лагерь Казахстане йолаш яр. Карагандински исправительно - къахьегама лагерь яр из. (КАРЛАГ). Долинка яхача юрта центр а йолаш. 25 отделени яр цу лагера. Цун филиал яр Акмолински отделени. Из Акмолинск яхача города 30 километр гаьна уллар.

1937 шера Союзе кхалнаьха ерригаш а 2 лагерь мара яцар: «АЛЖИР»-и, Темляковски кхари. ШоллагIаьр Горький яхача города 40 километр гаргга уллар. Вайна ховш да, застойни шерашка цига Iоваьхийта академик А. Д. Сахаров хиннала а.

«АЛЖИР» яха лагерь Iойиллале хьалха цига хиннай спецпоселок. Укхаза баьхкаб «халкъий даь» лоIамагIа Малхбузен Украинера Iобахийта нах. Цу поселка комендант хиннав А. Боедихин. ХIаьта 1937 шера «АЛЖИР»-а хьалхара начальник а хиннав из. Из вIашагIъеллар а Боедихин хиннав. Цхьан шера совгIа болх баьб из лагера начальник волаш. Из волча хана административни боахама единица хиларах тарра, юридически статус йолаш хиннай лагерь.

ЮхханIa цу лагере чуйоаллаш 6 эзар кхалсаг хиннай, дIахо йодача хана 15 эзарнега дIакхаьчай уж. Керттерча даькъе уж хинна гIорбаьнача военачальникий, партийнии советски деятелий истий. Советски Союза массе миIилтанашкара хьакхувлар лагере лийца нах. Дукххабараш наькхах доахка бераш долаш бар. Цхьабола истий шоай кхийнача межкарашца бар. Масала, Епукидзе сесаг, Полетина кхыбараш. Лагере ха тохкаш Гамарника ши йиша, Блюхера сесаг, кхыбараш бар.

ХIанз, цхьан юкъа архиваш юстара а яьха, ладувгIаргда вай дийнача тешаша дувцачунга:

«Партийни прослойка чIоагIъяра хьожаваь вар со НКВД оргашашка болх бе. Со идиологически подразделенешка гIулакх деш вар. Цул тIехьагIа сай лоIамагIа воацаш «АЛЖИР» яхача лагера начальникалла хьожавир. Цу хана сагага хIама хаттацар...

Шин рядах кIарцхала аьшкасаьрг, царна юкъе контрольни доазув, жIалешца чIоагIдаь ха, пулеметаш тIалатта вышкаш, кхы дIахо. Зона цхьан дийнахьа хьалйизанзар, Гоузера, Арменера, Украинера, Молдавере—массанахьара этапагIа нах хьакхувлар укхаза. Кхыметтел лагера территоре тIа арабовла бокъо яцар лийца боажарий. Лагера начальникен, оперуполномоченнен, комендантен мара яцар из бокъо. Лагерь хьайийла массехк ди даьлча Москвера комисси ера цига. Лийца ботжарий хьалашка хьажа уж болабелча, массанахьара хьахозаш белхарий махьарч дар... ХIаьта укхаза чубехкачарна юкъе, бар бокххий хьанимаш хиннача наьха истий. Цхьанне дагалувцар Кремле ший маьраца Сталин ваь ди дездеш хилар, вокхо—Ворошиловна ше хоч миита тийгар.

Баракаш, шозза - кхозза вIаштIаръяь нараш, гаргарбараш тIа на битар, кхача дIа ца эцар — по чIоагIа Iоткъам бора лийца боахкарашта.

Комисси Москве дIаяхачул тIехьагIа кIезиг - дукха тIахьожам лаьгIбир лагере. Юкъара лагерь хьайир. Болх бе а мукъа белар. Обществах къоасталь цу тайпара кхалнаьха контингент къахьегама процессаш йоацаш мегаш яцар. Юртбоахама культураш дIаера 5 фабрико 1 миллион сом пайда бир, хIаьта 5 эзар гектара тIа дIадийнача кIих 300 эзар сом пайда баьлар. Из дерригa ахча лагера чурча гIулакхашта дIадахийтар оаха.

Мишта латтар лийца боахкараш кхачанца Iалашбелга? Лагера доалахьа яр ялат, коартолаш лоаттаю йоккха ангараш, шура чанхйоаха зIамига завод хьайра. ХIаьта порядок укх тайпара яр: лаьца йоаллача кхалсага цо болх бой а ца бой а 500 грамм маькх телар ден-бус. Болх бечарна дукхагIа телар. Наьнхах доаллаш а ца доаллаш а бераш долчарна ма эшша шура яр. Оаха-м кхыметтел берий беш а вIашагIъеллаяр. Сона дагадоагIачох, 400 бер дар лагере. Цхьабакъда, эггара новкъагIа хиннер фу дар аьлча, из дар уж бераш 4 шерага кхаьчачул тIехьагIа наьнах къоаста а дий. Осакаровски берий цIагIа дIачутела дезаш хиннилга. ХIаьта цига гIулакх деча наха, цу берий дай «халкъа моастагIий» болга хайначул тIехьагIа, вIалла а доал дицар царна. Цудухьа дукха бераш довра. Иштта велар командарма Блюхера воI Василий, дукхха кхыбараш.

Сона дика дагадоагIа зона тIаьтта моттиг. 300 квадратни мето хургйолаш йиъсаьна квадрат яр из. Биъ саьнга лакха вышкаш, пар тIа ха деш салтий бар. Зона чухь паргIатта дIа-юха лела бокъо яр. ХIаьта 15 сагах латта ха дар чулча порядкага бIарглохкаш. Арахьара ха дер лаьрхIа дивизион яр. Хетаргахьа, 100 сагах латтар из. Цар балхаш тIа дIа а бугар, юха цIа а боалабора лийца боахкараш. Аз цига болх баьча ханачухь цхьа саг ведда е кхыбола хьовзам хинна моттиг хиланзар.

Лийца боахкача наха юкъе бар бе-бе говзалаш йола нах. Лорий дешар дийша 125 саг вар, медсестраш йолаш 400 саг яр, 350—пианистка. ТIеххьарча шерашка шо-шоай говзалах болх бе дIахувлар лагерера кхалнах.

Тахан шаьра дагадоагIа сона маршала Тухачевске сесаг се волча кабинете чуена, Сона дагадоагIачох, цо дехар дора массехк берий ловзарг цIаяхьийта. Цу хана тха доалехьа яр ловзоргаш хьаоцех. Цудухьа дукхханеша дехар дора зонера шоай цIагIа дисача берашта уж ловзоргаш йохьийта ялар. яхаш. Из де дурам дора аз.

Лагера гонахьа дIаегIар михаш. Тахан йокха гаьний карт я цу моттиге. Лагерь иллача моттиге цу михаша ерррга къайла, яькха Малиновка аьна хоза цIи йола болхлой поселок я хIанз. Из моттиг ца йовзачо, цун истории ца довзачо хиила хоатт, мичара енай шаьрача ара уж михаш? Царна дага дац пхьанкха хIама гуназьа доацаш лийнача кхалнаьха бIаргех иха дира хий уж гаьнаш дIайогIаш мел Iоихад.

ДагадоагIа сона, 1954 шера «АЛЖИР» яха лагерь дIайоаккхаш цига шоаш яьккха ха дагалоацаш кхалнаха 25 гектар сомий беш дIаегIа. Къаьстта дукха егIар цIенача комарий кIотиргаш. Цулухьа хила деза-кх цу юртах Милановка, аьнна, цIи дIаяхалга.

Лагерера мукъабаьннач ул тIехьагIа а дукха халонаш ниислора кхалнаьха вахаре. Цкъа-дале, пописка е тигацар, хIаьта из ца хилча балха дIавцацар. «Халкъа моастагIий», аьнна, Сталина тIалилла тамагIа хIанз а ший низ болаш дар. Сагара новкъостал деха ухар цхьабараш. ЦIаккха а ак ца оалаш сай йиш яр дора эз царна гIо дара. Сога хIанз а тIехьа да, аз деза лоархIаш леладу уж, цу хана сайга ахийта каьхаташ. Со-м цу хана а тешар уж хIаманна бехке боацалгах. Цу хьакъехьа цхьа масал доалале безам бар са. Цу хана са дика новкъост Киогизе милице райотделе болх беш вар. Цо дувцар: «Тахан 30 саг лаьца чуволла веза Iа аьле амар доагIар лакхера. Фу деглар аз? Кхоачашдора». «Ежовщина» йолча хана хинна хIамаш дар, цо дувцаш хинараш. ХIаьта кхоачаш ца деш Iе йиш ярий? Яцар! Хьо хье вувргвар.

Цхьана болх беш дараш тхоайла ца тешача лаьнадар. Уллувчо мотт техе хийлавар война дIавоадар. Кхерам тIалоаттабора.

Лагере лаьца баьхнарех дукхабараш тахан а тIехьа дагабоагIа сона. Царех нхьабараш яз лохе хьоахабаьб. Царца яр Бухарина сесаг — А. М. Ларина. Бела Куна сесаг (цIи дагаягIар сона). йоззаш йола иллиаларо Лилия Руслано- а тIехьа духьал латт сона...»

ХIанз персональни пенсионер йолча Тналина Заоиня Садвакасова цу хана (1938 — 41 ш. ш.) «АЛЖИРЕ» чуеллачо дагалувц:

«Баракашка пишкаш йогайой а шийла яр. Кхатилла хIама яккха йодача хьалхарча партеца нийсъелар со, Жаланаш яхача Iам тIара марсашца кIарцхала кIотирргаш тедар оаха. Топаш бе йохна ха улува а долаш, кхувлар тхо цига. Колоннана хьалхен тIехьен шоашца жIалеш а долаш ха дар. ЧIоагIбаланза болча ша тIа лохкар тхо. Гонга кхаччалца шийлача хи чу Iочуухар когаш...»

М. Зельцер, хIанз медицински Iилмай доктор, профессор:

— Са нанас Б. С. Лурьес 20 шу гаргга даькхад сталински лагерашка, хIаьта 1937 — 1946 ш. «АЛЖИРЕ». Аз а ши шу даькхар наьнаца цига. Дукххача хIамаех кхетацар со. Цхьабакъда, «АЛЖИР» наха ювцарах йиза яц сона. Нагахьа санна лагера начальник хиннача М. Т. Юзипенкога ладийгIача, «АЛЖИР» концлагерь а йоацаш чIоагIа дот лазаш охранникаш - воспитателаш а болаш санатори хIана яц, аьнна, хеталургда. ХIаьта са нанас дийцачох а са бера кхетамчу дисачох а дика дагадоагIа гIоарал довлицца дайташ хинна балхаш, дукхаза са бIаргадайра хаьоцца балха чубоалабелча кхалнаха къизача тайпара етташ. Сендухьа еттар? Духхьал юача хIама арахьара фухха ена а зоне уж чуя гIертарах. ХIаьта сов шийла хиларах Iуйрийна сома баьлча пенах тIалета наьха мосаш хийла бIаргайна ва со...»

К. В. Шубрикова — «халкъа моастагIчун» воI, Сийлахь - боккхача Даймехка тIема ветеран, «АЛЖИР»-а КВЧ хинна инспектор:

— Порядок иштта яр, нагахьа Iа балха норма йича маькх лора хьона, да йича кIезигагIа лора. Нагахьа итт дийнахьа вIаштIа балха норма кхоачаш ца йича шийттагIа, кхойттагIча баракашка чукхоссар хьо. ХIаьта укхазара кашамашка бодар мара кхы никъ бацар.

ХIанз Малиновка яхача юрта Целиноградски птицефабрика я. ХIаьта из фабрика латтача кIал эзараш болча «АЛЖИР»-ций кашамаш да. Лагере хIара IуйрIна баракашнара даьхий гулдеш цхьа вокхха саг вар. Ворда тIа а дакке, гаьна доацаш долча кашмашка дIахьора цо уж. ХIара бIаь дакъна лаьрхIе цхьа бокхха кIоаг боаккхар, уж цу чу Iочу а кхайсе, йост тIахьокхар. Тайпан цIи е ший - дIаязьлцар. ХIара еннача кхалсага ший номер тIайола зиг дехкар аьрда пхьарсах».

Маршала В. К. Блюхера сесага Блюхер Глафира Лукиничнас дукха ха йоацаш дайтача письмо тIара:

«..Зелимхан, баркал хьона тхо «АЛЖИР» яхача лагере чудаькхараш дагадохарах. Сона цIаккха а дицлургдац, хьо бер долаш, Iа тхоашта къайлагIа кхихьа рожа олгаш. Дег тIара салам-моаршал хилда хьона а хьа дезала а. ХIаьта Блюхера тIехьенах ер да бакъдар:

Всеволод Васильевич Блюхер 1977 шера кхелхав.

Зоя Васильевна Блюхер хIанз Ленинграде пенсе а йолаш яхаш я.

Василий Блюхер Свердловске вахаш а политехнически института болх беш а ва.

Вацра Блюхер Москве болх беш а яхаш а я.

Ха тоъаргъацар цига мел лайнар, мел дайнар дIаязде — из-м шаьра ховш я со.

Дег тIарча моаршалца

Блюхер Глафира».

Кастта мехка экранаш тIа араоалаш да «Карлаг» яха кинофильм. Цига дикка моттиг дIалоацаргья «АЛЖИР-о», цун хиннача начальника М. Т. Юзипенкос.

Тахан йоацаш я «КАРЛАГ», «АЛЖИР», духхьал лакха михаши цIераш тIайоаца кашмий боарзаши мара хIама дац уж лагераш хиннача. Цар юха а дагадохийт сталинизма хава хинна унзара шераш. ЦаI ховш ва со шаьра, вай цIаккха а йицъе бокъо яц (воай тIехьенашка а васкет де деза) Сталинен цун гIозарои халкъашта тIаена гIелал къизал.

З. ДОТМАРЗИЕВ,
МагIалбика № 18 йолча школа истори хьехархо.

Доазол дехьара

Ассошиэйтед Пресс яхача агентства баьча хоамагIа, Иракан Иорданенен юкъерча нейтральни зонерча беженций лагерашка шовзткъа эзар гаргга нах Iайнаб Ира-керен Кувейтерен байдда баьхка. ХIара денна кхы а хьатаухаш ба эзараш, сагота хьувз молача хинен продовольственен. Къамашта юкъера цабезам бахьан долаш довнаш дувл.

СУРТА ТIА: къамашта юкъера цабезам бахьан долаш дов хиннача хана лозаь я е кхалсаг.

Рейтер — ТАСС-а телесурт.

Израильски стандартагIа беш бола адамий бустам

Позицеш чIоагIа хила йиш яц Израила аггара кердагIа дола герз, газаш, нах хIалакбеш, боабеш, низаш деш йола кхы тайпа средствац лоаттаеш болча мехка. Тахан адамий бустамах йолча СБСЕ Конференце совещане дерригa низаш сага бокъоний алтара тIа Iодахка чIоагIа лаьрхIа хилар хьа а кхайкадеш, цу цхьан ханна Израилага гIолла доккхача зуламе гIулакх да карайца.

Израила пачхахьалкхене сага бокъонаш вогIча тайпара телхаеш хиларах йола лохе кепатехача материалашка хьежача хьагучадоал цхьабола пачхахьалкхени политически деятелаш политически бIарга са дайнен сага бокъонаш лархIа ца ловши хилар, юкъ-юкъе моттийта шоаш из хьа а кхайкадеш, из кхоачашделга цу бокъоний дикагIйола стандарт Iалашъелга кхычаргара дIа а дехаш.

БЕРАШ ДОАДУ

Дерригача дунен тIара бераш лорадеш йолча «Бераш кIалхардаха» яхача шведски организаце кепатеха арабаьккхаб израильски салташа эзараш палестински бераш (15 шерага кхаччалца ханаш йола) эйп доахилген доаделген хьахьокхаш йолча материалий йиъ томах латта гуллам.

Тохкам баьча автораша документашца бакъдаьд интифада (граждански закон кхоачаш ца дара кампани) хьалхарча шин шера 150 палестински бераш доадаь а ворхI эзари цхьа бIаьн кIаьнки йиIиги йийтта аьча а хилар. Ийтта эйп дахарах дарба дайташ хиннад 50 эзар бераш, човнаш яр, бахьан долаш больнице дихьад, ялх эзари ах эзари бераш.

Доклада тIа бакъду, демонстрацешкен салташта тIой деттачен дакъа лоацаш бараш хуле а, доадаьрех ахаш цу протеста акцешка дакъа лоацаш ца хинна хилар. Доклада автораша тешалаш доаладу, шоай цIеношка, коашка, улица тIа, классашка, тика тIа долхаш хиннача берашта йийтта бIаргех хий ухийта газаш, хьамчаи пластиковни пхорч дийтта човнаш яь хилар.

Тель-Авиверча Iаьдалаша «Бераш кIалхардаха» яха организации тохкама кулгалхо американка Энн Элизабет Никсони бехке яьй «озабезам» барах, хIаьта палестински берашта духьала лелаьдача зуламех йола доклад — «доацар дувцарах». ХIаьта а факташ харцъе сел атта дац. Тохкама автораш бакъ хилар хьахьокх, белгала аьлча, сага бокъонех йолча Палестински информациони центра даннеша. Цу центро документашца бакъдаьд палестински берашта духхьал пластиковни чкъор тIадоаллача ядращца кхы тIа а чIоагIдаь хьадаьча цу хьамча пхорчашца 2768 чов яь хилар. Металла чуделла цу тайпара хIара бIар-ялхайттен ахь грамм деза а ши сантиметр гаргга юкъ йолаш а да. Уж ядраш деэткъе пхиъ процент металлах латташ я. ЛаьрхIа карабина хенах еллача оатхало цкъара кхосс цу тайпара Iоажала ялхайтта бурилг. Шовзткъе итт метр гаьнара техача бIарг боакх цар. Ткъаь итт метр гаьнара кхессача керта тутех чакх а яьле, хьоа арабохийт, итт метр гаьнара теха кхийтача тIехкаш негыо. Сага бокъонех йолча информцентро документашца бакъдаьд уж металлически бурилгаш йийтта газеи. Иордана малхбузехьарча берда тIен пхийтта саг вийна хилар. Боабаьраш берригаш а хIана бац аьнна бараш — бераши кхувш боагIараши. ХIаьта а, израильски Iаьдалаш къарлу пластикови чкъора чу доахка пхорч «саг вувш герз дац» яхаш.

«САГА БОКЪОНАШ» БАХЬАН ДОЛАШ ЛОАТТАБУ ХИМИЧЕСКИ ТIОМ

Ши кIира даьнна йиIиг Мирват Захрави садикъа еннай Израильски салтечо Акрабе кхесса бIаргех хий ухийта газ чуйоаллача гранатах. Сионисташа боабериймартиролого, «Палестина» яха журнал леладечо, даь из йоазув укх шера 19 апреле ра да. ХIаьта Си-Эс, Си-Эн яхача газа а Израило дIалийцача лаьтташка боабараш берригаш а лаьрхIача бIаьш нах ба. Бокъонца химически тIом ба цига беш латтар.

1987 шера 16 декабра «Транс технолоджи карпорейшн» яхача американски химически фирмага саггота заказ даьдар Израило. Федеральни лабораторешка дIаяздаьд из 161414 номер а йолаш. 4 килограмм еза хьамча герга гранаташ яр эшаш ханнараш, гулбеннача наха юкъе Iоежача, лаьтта гIолла керча а керчаш, дохьаш доалла газаш араухийтаргйолаш. 1988 шера январь хIатIакхоачаш хьа а яь, Израиле дIаяхьийтай цу тайпара 35 эзар гранаташ.

Цхьа ха яьннача гIолла, конгрессмений делегацеца Израиле ваха хиннача Калифорнегарча демократага Мервин Дисмаллега сувенир а лаьрхIа дIаеннай хIаьтта йийтта кхоачаенна американски газ чуьлла канистр. Къегаш йолча цун металлически оагIоца даь йоазув хиннад: «США хьаьйй 123456789 М9 1988». Цу тайпара канистраш совгIата тийннай кхыча американски делегацешта а герзага гIолларча хьоашала «чIоагIала белгало а лаьрхIа».

БIаргех хий ухийта газ чуйоалла гранаташ е канистраш халкъа духьала етт улицашка, бераш ловзача школьни майдаш тIа, цIеношка, больницашка, школашка, тикашка, маьждигашка чухкувс. Уж чуетт наьхах тIенн аьнна хьайнвача беженций лагерашка. Кхийна саг вувча боарамах диъларIа дакъа кхоачам ба бер дера. Астма яха лазар а дега лазар долаш болча наха къаьста кхераме. я бIаргех хий ухийта газ. Меттахьа кхетаргйолаш теха из кхийттача сага е бIаргаш доаду цо цун, е цитгача вий дIавоаккх. Иштта ховш да, Си-Эс кхы цхьаьнха зулам а доаллаш йолга. Из кхийттача моттиге дута, хьоар, шекар, кхы тайпа дуа хIама хуле, дохьаж лат царех.

Порядкаш телхаерашца къовсам лоаттабара «Транс технолоджи корпорейшно» ший клиенташта кхухьийтача инструкцеш тIа «юккъера Iоажала боарамаш» увттаду. Масала, эзар кубически фунт объем а йолаш йолча помещене чу кхессача Си-Эса 25 граммо цу чу хиннача нахах ниисса ахаш боабу, кIезигагIа бобой а. ВIаши ниисъяра белгалдоаккхаргда вай: гаьна кхувсаш етташ йолча 560 CS яхача снаряда чун 515 C S «Трипел Чейсер» яхача граната чун 75 грамм газ йоалл хIаране чу.

ХIара патрона тIен снаряда тIен английски меттала яздаь да: «Дика Iомаьча персонала лаьрхIа мара яц. Церагахьара кхераме я. ТIахьожжаяь наха ма еттийла, укхо саг вув е чов ю. Чухьа ца етташ арахьа еттийла». Израильски салташа вIалла теркал а дац уж инструкцеш.

Дохьаж доалла газаш дIател пачхахьалкхен департаменто мукъа бенна а ВIашагIкхийттача Штатий конгрессо еннача предписанега хьежжа а, хIаьта цу тIа аьннад: «МоллагIа тайпа дале а, кхерамзле чIоагIъяра деш долча новкъостала (цу даькъе бIаргех хий ухийта газ а йолаш) сага бокъонаш шеръяра, хIаьта ВIашагIкхийтта Штаташ шоай халкъаш сага бокъонехи цунна йоагIача, дунен халкъашта юкъерча законо къоабалъьча паргIатонехи доахаш йолча правительствашца тарьяргйоацаш де а деза.

Бокъонца бакъ а деш дIаоттадаь да, США-с Израила кIезига еннаяле а 60 эзар С S560 газови снарядаши ужжал C S 500 яха газови гранаташи (519 модела модификацех йола) 203 А яха 37 миллиметрови 800 газови йоккха топ енна хилар. У жше еннилга бакъдаьд пентагоно. Цу ерригней мах — 2 миллион доллар гаргга. Из дIатекхад Израила тIема новкъостал дара оттаьча американски программагIа хьожадаьча кредиташкара.

Б. АНТОНОВ (АПН).

БУРУВДЕТТАРАШТА — ДУКХАГIА БИЙДАЛ

Вай республике меттел бурувдеттараш къахьегаш болча вай мехкарча ерригача регионашка дIакхоач царна чIоагIа эшаш йола Карабулакски химически реагентий завода болхлоша арахеца тайп-тайпара химически реагенташ. Из санна йола предприяти мехка духьал цаI мара ца хиларца дувзаденна да из. Машиша уж дIакхачарга хьежжа мара боагIача боарамагIа дIабаха йишйолаш бац лаьттан ченаш техкарий болх. Из дика кхета а деш, шоай бехкагIа цар балха тIа хьовзам ца хилийтара хьинар кхо ца деш къахьег завода технологаша пятилетка тIеххьарча шера. Цудухьа уж дика лоархIабу хьалхашка латтача деккарех. Хьалхарча итт бетта заданел тIех цар маьхальйккхай 419 эзар сома маькха тайп-тайпара продукци. Товарни продукци арахецара пачхьалкхен план тIеххоачаш а еш, шоай потребителашта продукци лоаттаяра долча договорни декхарех толамца лоархIабаьб уж.

Экономически реформа кердача хьалашка болх беча завода коллектива кхы мел технико - экономически хьокхамаш а дика да. Халача балхашта механизацни автоматизаци ярах, прогрессивни технологи производствана юкъекхувларах къахьегама овсарле лакхъяра итт бетта задани 18,8 процент тIеххоачашъяьй предприяте технологаша. Арахецача продукцега дIабода мах планагIа лаьрхIачул кIезигагIа хилийтарах, бийдал, электроэнерги, масса а тайпа кхыйола материалаш кхоярах дIабахача ялх бетта планал тIех 649 эзар сом пайда баьб цар пачхьалкхенна.

Е. ДОТМАРЗИЕВ.

МАШАР КХАЛСАГАГАРА БОАГIАШ БА

Патриция Санториелло итальянцех яьнна американка я. Нью-Йорке яхаш цо йистеьккхай Дунен халкъашта юкъерча гIулакхий пачхахьалкхен университет. Цул тIехьагIа ВIашагIкхийттача Къамий. Организа, герзаш дIадахара секцезаце болх беш хиннай. Ципредседатела гIонча йолаш болх баьб. Дунен тIа тIемаш, регионални конфликташ йолга хеза а ховш а хиннаяле а юкъарчал доацаш царна юкъе дакъа лоацаш хиннаяц из. ХIаьта хIанз тахан ООН секце болх беш дуккхача нахаца вIашагIкхетар хул цун, цунна хоз мел чIоагIа тIема духьала нах, мел эш царна машар, доттагIал. Цо дизза дакъа лоац машара тIехьа болх бара долча гIулакха юкъе. Патриция а цун доттагIий а «къовсам» яхаш дола дош дезаш бац. 1983 шера Шведце вIашагIъелла я правительственни йоаца, кхыча тайпара аьлча, формальни йоаца «машара тIехьа цхьан къахьега» яха организаци.

Машара тIехьа цхьана къахьега деза, вIаши къувса а ца къувсаш. Патриция цу организаце дакъа лоацаш я, хIаьта швед Валентин Сивеус — председатель.

Организаце лерхI шин йоккхача пачхахьалкхен тIема ветеранаш вIашагIтоха — СССР-ен США-н Вьетнаме тIом баь американски салтийи вай «афганцаши».

Цар керттера программа укх тайпара я.

Ветеранаша вIаши новкъостал ду, вIашагIбетталу, шоай вахаре йолаш йолча халонех дувц, Иштта болча наха цхьайолча хана молхайла чIоагIагIа новкъостал ду вIаши дагардар дийцача, хоза дош аьлча, теркал бича.

Шоай вIашагIкхетаре цар дувц ветеранашта — инвалидашта, медицинас де йиш йолча новкъосталах лаьца.

Ветеранаша, моастагIчун стереотип йоха а еш, машара тIехьа болх бу.

Регионашта юкъера къовсамаш дIадахара, рассови цабезам дIабаккхара дизза даькъа лоац ветеранаша.

Патриция шин шера Швеце яьхай. СССР — Швеция — США маршрутагIа «Поиск мира» яха болам вIашагIбеллачарна юкъе цаI я.

Цу боламе дакъа лоацаш хиннав Ленинградски университета журналистски факультетера студент Гребенюк Дима. Атабика Хьасан волча хьоашалгIа баьхкачарна юкъе Дима а вар.

Цигга Свердловске Америка тIема ветеранийи «афганцийн» вIашагIкхетараш хилар.

ШОАТТАДЕН ОАГІУВ

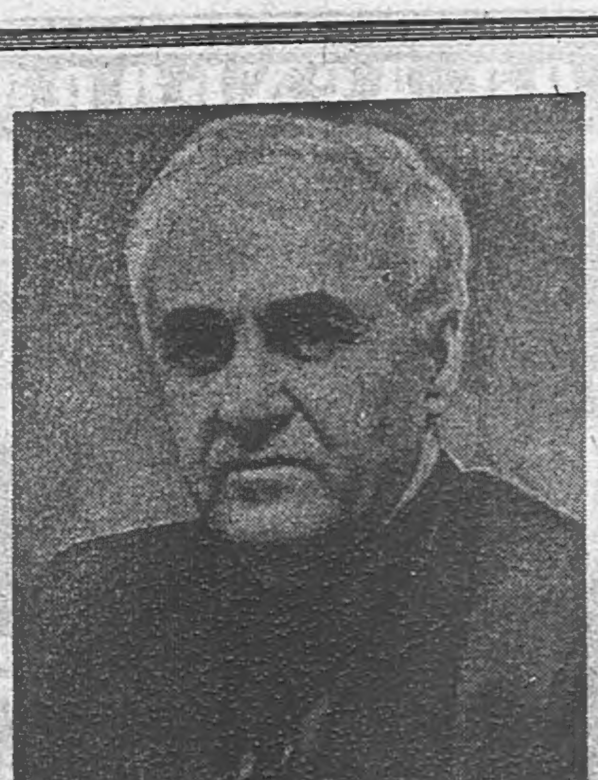

БАКЪДАР КОТДАРГДА!

Ховш ма хиллара, ялх бутт хьалха вай долча еназр СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совето вІашагІъелла гІалгІай халкъа дехарашка хьажара йола комисси. Укхазара цІаллачул тІехьагІа комиссе массехк заседани чакхъяьккхар. Цига ХІирийчен а Нохч-ГІалгІайчен а кулгалхоша, СССР, РСФСР халкъа депутаташа дакъа а доацаш, дискуссеш хилар. ХІаьта дукха ха йоаццаш комиссе ший тІеххьара заседани йир. Тха корреспондентий къамаьл хилар цу заседане дакъа лоацаш хиннача ГІалгІай автономи юхаметтаоттаяра йолча Оргкомитета председателца, юридически Іилмай доктораца Сейнароев Мухьмада Бексолтаца.

— Бексолта, тхона ловра комиссе яьча цу заседанех Іа дувцар. Миштта чакхъяьлар из?

— Шун хаттара жоп луш, эггара хьалха белгалдоаккхаргдар аз, СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета комиссе заседани Іалаьмате низкъало хинналга. ВорхІ сахьата болх бир цо, хІаьта цига къамаьлаш даьрех цхьаболчар саметта доаладар духьа таблеткаш мела езача дІакхоачар гІулакх. Иштта ира дискусси хилар ГІалгІай автономи юхаметтаоттаярах дола дош дувцача хана. Комиссе баьча балхах фу оалалургдар сога? ГІалгІай мохк кхозза байхачул тІехьагІа нийсхо меттаоттае гІерташ 33 шера къовсам лоаттабаьчул тІехьагІа, 1957 шера Пригородни район хІирашта дІаенначул тІехьагІа этта хьал дувцача хана, СССР Лакхехьарча Совета комисси, цхьан депутатагара дІаиккхача, цхьан хІаманна тІехь цхьаккха шеко йоацаш яр: 1944 шерарча доазон тІа гІолла Пригородни район, кхыдола лаьтташа юхахьадалар дехаш гІалгІай къамо увттаду дош кІал кІийле йолаш а РСФСР Лакхехьарча Совета ший съезде къоастадинза даргдоацаш а да. Из йІаьххача хана комиссе баьча балхах хьахинна керттердар да. ЦІаькха а белгалдоаккхаргдар аз: цхьан сагагара дІаиккхача цу вай лакхе бийцача соцама тІехьа хилар комиссе берригa членаш. Цо шеко йоаццаш тешам болийт гІалгІай дош нийсхонца къоастадарга дог даха йиш хилара.

— Бексолта, вай оагІорахьара мала вар цу комиссе заседане дакъа лоацаш?

— Нохч-ГІалгІайченгара а ГІалгІайченгара а заседане дакъа лоацаш бар комиссе членаш: Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. Завгаев, СССР халкъа депутат, СССР Лакхехьарча Совета член М. Дарсигов, иштта цига бар СССР халкъа депутат Х. Фаргиев, РСФСР халкъа депутаташ Б. Богатырев, И. Костоев, ГІалгІай автономи меттаоттаяра йолча Оргкомитета председатель хиларах тарра со, Нохч-ГІалгІай АССР халкъа депутат, республика Лакхехьарча Совета къамашта юкъерча гІулакхашта йолча комиссе председатель А. Бутаев. ХІаьта тІеххьарчо цу заседане массане дІатІаэцаргдолча тайпара корта болаш къамаьл а дир.

— Хьона хетачох, цу комиссе баь соцам ГІалгІай автономи юхаметтаоттаяра дош къоастадеча хана ларде бужаргболаш бий?

— Шоана ховш ма хиллара, вай ювца комисси вІашагІъеллаяр СССР Президента М. С. Горбачева тІадиллара СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета Председатела Р. Н. Нишанова. Долче, цу комиссе бокъонаш Іалаьмате йоккхий я. Цудухьа, цо яь ваІад гІалгІай проблема къоастаяра кІийле хила йиш йолаш я, хьаштдале, этапегІа из къоастаяра а. ХІана ях аз из иштта? Нагахьа санна, хІанз Пригородни район а Малгобекски районера лаьтташ а хьадаларах дола дош къоастадой, хІаьта царех ма хулий 113 — 114 эзар гектар, комиссе баьча соцамагІа 1944 шера хиннача доазонна чудоагІа деррига лаьтташ гІалгІашта юхадала дезаш да, моллагІча города уж хІанз чудоагІаш дале а. Комиссе балхах дувцаш лоархІамеча цхьан хІаманна шун терках тІаберзабе ловра сона. Комиссе хьалхагІа лаьча заключене проекта тІа гІалгІай проблема къоастаяра Іаткъаш а нийса доацаш а тоъал хІамаш дар, масала, царех цаІ дар хьалхагІа гІалгІай хиннача лаьтташ тІа бахача наха юкъе референдум е езаш лархІар. Комиссе чІоагІгІа теркам тІабахийта дийцар из дош. Дувцар сенах да аьлча из дар центра лоІамагІа гІалгІай мохк кхозза байха хиларах. Цкъа из байхар 1933 шера Тийркал аьтта оагІорахьара Бурув дІаяккхарца, шозлагІа — цхьаккха бахьан а доацаш мохк дІа а баьккха, нохчийн гІалгІайн Іобаьхьийтарца, кхозлагІа — 1957 шера ГІалгІайчен дог — Пригородни район а Малгобекски районера цхьадола лаьтташ а хІирашта дІадаларца. Хаттар отт: кхозза гІалгІай мохк бовхача хана нахаца дага хІана даьннадац-хьогІ Іаьдал, референдумаш хІана яьяц-хьогІ? Цу хана центро соцамаш тІаийцача чакхдоалаш хиннад гІулакх. Тахан гІалгІай шоай ворхІе дай баьхача моттигашка чу ца битара юридически а кхыйола а духьаленаш ю. Масала, 1982 шера Къулбаседа-ХІирийчен республика хьакимаша дехарца Пригородни районе прописка яра доазув оттадир, хІаьта дукха ха йоаццаш хиннача КЪХІАССР Лакхехьарча Совета чрезвычайни сессе соцам тІаийцар республике баха нах «механически алсам ца бувлийтара» хьакъехьа. Уж соцамаш алхха гІалгІашта духьала тІаийца да, шоай ковнашка, шоай цІеношка, баха Іаховшийта-цар йиш ца хилийтара.

— Къулбаседа-ХІирийчен республикагара комиссе заседане дакъа лоацаш хинначар фу бахьанаш увттадора гІалгІай лаьтташ а фусамаш а юха ца лара? Комиссе иштта тІаийцар цар даь къамаьлаш?

— Вай лоалахой оагІорахьара комиссе заседане къамаьлаш дир Къулбаседа-ХІирий АССР Лакхехьарча Совета председатела А. Галазова, Министрий Совета председатела ..нов. Хетагурова. Цар шоашта могар дир бакъдар харцде гІерташ, кІайдар Іаьржде гІерташ. ГІалгІашта лаьтташ юха ца далара малагІа бахьанаш увттадора цар? Цар яьхачох, уж юха дІаделча хІирашта баха готта хургья. Цхьабакъда, царна вІалла бала кхачацар сталински-бериевски гІозаро доккха Іазап тІаоттадаьча, шоай дай баьхача коа-карта чубаха йиш йоацаш лелача гІалгІай. Тахан шоашка йолча паргІатонех къаста ловш бацар уж. Из-м тамаш а яц, — лоалахой чотагІа баха Іемачар къамаьл цу тайпара мара хила йиш яц. Шун хаттара шоллагІча даькъана жоп луш аз аргдар: аз кхетадаьчох, комиссе членаша цар кІал кІийле йоацаш даь къамаьлаш цІенхаштта тІаэцанзар, вешта из-м кхыча тайпара хила йиш йолаш а дацар.

— Къулбаседа - ХІирийчен республика кулгалхоша лаьца никъ дика бовзаш ма дий вай. Царна дагардар цаІ да: фуннагІа-моллагІа даь а шоашта аннекси яь лаьтташ юха ца далар. Из нар лаьца хьадда позици я. ХІаьта малагІча позице тІа латт вай республика Лакхехьара Совет, реском, Министрий Совет?

— Цу хьакъехьа дувцаш са ала безам бар; укх тІехцина могашал авари хилча дена хеттача беса дика яц. Цудухьа йиллача хана вай долча хьоашалгІа ва вІаштІехьдаланзар цун. Тахан хьарча хана Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совето, рескомо, Министрий Совето гІалгІай проблема къоастаяра даькъе хьадда позици лаьцай. Цу гІулакха дика эттав Доку Гапурович Завгаев, цо комиссе заседани йолча хана а хьаллаьцар гІалгІай халкъо хьадехаш дар. Шоана ховш ма хиллара, вай республика Лакхехьарча Совета Президиумо кхайкарал дир РСФСР Лакхехьарча Советага. Цу тІа дехар дора, гІулакх кхы кІоаргдалалехьа, юхмачачхьа далалехьа гІалгІай автономи меттаоттаяра дош къоастаделга. Иштта дукха ха йоаццаш гІалгІай къаман викалашца цу хьакъехьа вІашагІкхетар хилар Д. Г. Завгаева.

Укх гаргарча хана вай республика Лакхехьарча Совета заседане дувца лаьрхІад дукха ха йоаццаш хиннача Къулбаседа-ХІирий АССР Лакхехьарча Совета чрезвычайни сессе соцамаш. Цига, ховш ма хиллара, нохчий а гІалгІай а халкъех ца оалаш цхьаккха во хІама дитанзар. Со теш, вай Лакхехьарча Совета цу хьакъехьа боагІаш бола а принципиальни а соцам тІаэцаргхиларах.

Сона чІоагІа хоза хет, аз хьалхагІа белгал ма даккхара, Москве комиссе заседани йолча хана республика Лакхехьарча Совета къамашта юкъерча гІулакхашта йолча комиссе председатела А. Бугаева гІалгІай проблемах корта болаш а хьадда а къамаьл дар. Цо цІаькха а кертагІдаьккхар из дош нийсхонца къоастаде деза ха хьогте тІехьаьнналга а из дош кхы тІехьатетта йиш йоацалга а.

Лоацца аьлча, укх тІеххьарча хана республика официальни органаша лаьца никъ иштта хьинаре чакхбоаккхе, гІалгІай автономи юхаметтаоттаяра Іалаьмате доккха гІо хургда.

— Бексолта, хІанз кийчъеш я репрессеш яьча халкъий хьакъехьара законопроект. Из ювцаргья РСФСР Лакхехьарча Совете. Хьона хетачох, гІалгІай проблема хьоахаергІий-хьогІ цу тІа? Цох фу аргдар Іа?

— Из законопроект кийчъеча дакъа лоацаш хиннав са доттагІа, РСФСР халкъа депутат Богатырев Бембулат, РСФСР халкъа депутат Костоев ИбрахІим, кхыбараш. Теша ловра, цу документа тІа юкъара моттигаш йийца ца Іеш, репрессеш яьча хІара халкъах, цу даькъе гІалгІайчох а оалаш, хьалда, тІакІалтІара даккха йиш хургйоацаш дош алар. Нагахьа санна, дош иштта къоаста ца дой, из лоархІаме документ декларативни хьисап долаш хуле, цох хьабала хайра пайда хургбац. Цу документа проект кийчъеча аз а, юрист хиларах тарра, сайна могаш дола дакъа лаьцад. Цхьабакъда, проект проект мара яц. Российски Федераце Лакхехьарча Совето репрессеш яьча халкъий хьакъехьара закон тІаэцача хана алхха юкъара положенеш йийца ца Іеш, къаьст-къаьстача халкъий, масала, Поволжьерча немций, гІалгІай, кхычар проблемаш къоастаяра хьадда наькъаш белгалдеш хила деза из документ.

— Бексолта, ховш ма хилара, РСФСР Лакхехьарча Совета Председатель Б. Н. Ельцина ше Кавказа регионе а вай республике а воагІаргва, гІалгІай халкъа проблема кІоаргагІа йовза хьожаргва, аьнна, дош деннадар. ХІаьта хьона фу оалалургдар цу хьакъехьа?

— Халахете а, Б. Н. Ельцина вай деха деза из могашмаьрша хилар. ХІана аьлча, моллагІа лоархІаме гІулакх, шин дага а воацаш, хьадда кхоачашде денал дІакхоачаш волга цо хьахьекхад. Нагахьа санна, лораш бокъо а енна, из вай долча воагІе, цун денал тоъаргда харцо ювцачунга Іа харцо ювц ала а бакълувчунга бакълув ала а. Со теш, ший могашала геттара чІоагІа Іаткъаш ца хуле, из вай долча воагІаргхиларах, гІалгІай автономе дош нийсача наькъаца къоастаде цун низ а лоІам а дІакхоачаргхиларах.

— Хье гІалгІай автономи юхаметтаоттаяра йолча Оргкомитета председатель хиларах тарра, Бексолта, «Сердало» дешарашка фу аргдар Іа? Тхона ловра хІанз Оргкомитето беча балхах Іа дувцар.

— «Сердало» газета редакцена дег тІара баркал оал аз, сайна газет дешарашца дага вала, къувлачох дувца таро яларах. Оргкомитета юкъебоагІача наха, тха активисташа, хІаьта гІалгІай хинна ца Іеш, нохчий, эрсий, кхыча къамех бола дукха нах ба тхона новкъостал деш, тха оагІув хьаллоацаш. Тахан вай массанена хьалхашка латта керттера декхар да нийсхон наькъаца, цхьанна къамана Іаткъаргдоацача тайпара гІалгІай автономи юхаметтаоттаелга дизза чакхдаккхар. Дош иштта мара къоастаде йиш йоацилгах нах дІакхетабар.

ХІанз къаьстта лоархІаме да лоадам боацача дешашта тІагІолла барт ца эгІабар, массе къамашта юкъера доттагІал а вошал а бІарга са санна лорадар. Массаза а санна воай вежарашца — нохчашца барт-цхьоагІо йоалаш хила деза вай, хІана аьлча, вай вошал доккхийча тохамех чакхдаьнна да. Из толхаде гІертар, кхыча къамашта а санна, гІалгІаш теи нохчаштеи юкъе цІур бехкар вай массане моастагІа ва.

ГІалгІай халкъо хьадехар, ма дарра аьлча, хьаллоац Кавказе мел дахача дерригача халкъаша. Из иштта хилар цІаькха а гучадаьлар Къулбаседа Кавказа халкъий Ассамблея шоллагІча съезде. Цига цхьа барт а болаш хьакхайкадир репрессеш яьча дерригача халкъий законагІа йола бокъонаш юхаметтаоттае езаш хилар, цар лаьтташ а кхуврчаш а юхадала дезаш хилар. Цхьа бутт хьалха из съезд хилар городе Нальчике. ГІалгІай хьакъехьа цига дийцача бакъдолчунна раьза ца хинна хІирий делегаци съезда залера араьялар, цхьа ха яьлча юхаенаяле а. Цар из тоам боаца хІама даьдале а, съезда делегаташа хІирий кулгалхошка хьадда дІаьлар: гІалгІай халкъо дІадехар кхоачашдинза даргдац, шоана де лой а ца лой а. ХІана аьлча, Кавказа къамаша цІаккха хьаллоацаргбац харцо ювцараш.

Ассамблеяс дІахайтар хІираштеи гІалгІаштеи юкъерча цатоамах ерригача регионерча хьала Іаткъаргдола хІама хиларах ше кхерилга. Цудухьа из дош нийсхонца къоастаделга хьа а дийхар. Со теш, СССР а РСФСР а Лакхехьарча Советаша, халкъа депутаташа гІалгІай автономи юхаметтаоттаелга цхьан кога тІа доаккхача хана из деррига теркалдергхиларах.

Интервью ийцараш М. БАРАХОЕВ, М. ХАМХОЕВ.

Биткъа маза

Беламе дувцар

Беша юхе гІолла тІехвоалача СаІадала бІаргавайра БаІадал. Дака кІал дІаоагІора а ваьнна, гІаьленах кІур боаккхаш уллар из. Цунна гаьна йоаццаш лаьттагІа Іочуletта бел латтар.

— Ассалам Іалейкум, — аьлар СаІадала. — Бел юстара а яьккха, Іийне лечкъав хьо? Кховнналца кхо сом дал сона, мекъашкІ

— ВаІалейкум салам, — раьза воаццаш йистхилар БаІадал — Бел са я. Безам бале — болх бу, беце — бац. Со ва цун да. Дак а са я, цо лу Іи а са да. Хьай бешагара хьажа хьо, йоархІаша хьалььякха ма латтий из. Хьо балха тІера валаре иштта хургьяцар из.

— Аз-м бегаш баьбар, — бехказавала волавелар СаІадал, БаІадал шийна чІоагІа раьза воацилга кхетадаьчул тІехьагІа. — Массанена хов хьо дика болхло волга. Хьона-м совхозо а сонгІат ма деннадарий.

— Са даьдас ер дак хьалхкхеьяй, са дас дІара беш дІаегІай. Мекъа нах хиннабац уж. ХІаьта ер беш аз хьалкхеьяй. Аз дувцар бакъдолга хьа лоалахочун циска а хов, — соцаш вацар БаІадал. — Наха хов, хьо ва-кх из цІаккха кхетаде ца ловш.

— ЭгІаза хІана ух хьо? Бегаш ма бий аз бераш.

— ДІара беттадургаш дІадегІар со ва. Морковкаш, хох, сьмарсаькх, укроп дІаегІар со ва. Бело ше биц хьона болх. Мекъа саг цІагІа вижа уллаш хул. ХІаьта со болх а бь, салоІаш улл. Аз мегаргволаш саг лаьрхІавар хьох, хІаьта хьо... Хьоца дІахо къамаьл дувца безам бац са.

Шийна могар дарах БаІадалца машар бе вІаштІехьдаланзар СаІадала. Цудухьа раьза воаццаш чувехар.

— Корта чубаха хІанав хьо? — хьттар цунга даьдас Оарцхос.

— БаІадалца ийгІав со,— жоп делар вийй воІас.

— Фу бахьан долаш? — хьттар воккхача саго.

— Аз мекъа саг ва хьо аьннадар цунга, БаІадала кхетабанзар аз шийца бь бегаш.

— Шоашта юкъе къовсам эккхалехьа цунгара юхалург хІама дийхадарий Іа?

— Дош доацар дар аз дийхар-м, кхо сом дар-кх.

— ГІайгІа ма е, сога Іа ладувгІе деррига юхаметтадоагІаргда.

— А, цо дукха ха йоаккхаргья юхабарта ца воагІаш. ХІама атта дицлуш вац из.

— Аз яхар де Іа, — велавелар воккха саг. — ХІанз базар тІа а вахе, харбаз эца. Хье чувоагІаш БаІадал волча чу а этте, цунна дІале из. ТІаккха алалахь цунга: хьо санна мекъе саг вайнавац сона.

— Фу дувц Іа, тІаккха дунен тІа меттавоагІачар ма варгвий из.

— Шек ма хила, аз яхар де. Шун доттагІал, хьежалахь, чІоагІагІа хургда.

— Ай, харбаз йнаьяц цо?

— Из дац вай дувцар. Хье кхетаргва хьо... Волле. Оарцхоз мел яьхар дир СаІадала. ЧувоагІача хана дог айденна вар из.

— Тхо тайнад, — цІагІа хьачувоаллаше воккхача сагага кхаъ баьккхар цо. — Баркал хьона, дади. Аз цунна харбаз елар, вІаштІа кхозза аьлар мекъа саг ва хьо. БаІадала вела а венна аьлар: «Бегаш бара тІера ба хьо, СаІадал». ЦІагІа чувийхьар. Чай молаш а даьгІар. Цунна харбаз дукха езилга сенах ховра хьона, дади?

— Харбазах дац дувцар, — жоп делар воккхача саго. — ХьалхагІа цхьа хІама а дийха, Іа сагага бегаш бой — Іа дувцачох кхетаргвац из, хьа бегаш дІатІа а эцаргбац. ХІаьта хьалхагІа цхьа хІама дІа а денна, Іа бегаш бой — Іа дувцар кхетадергда цо.

Б. ГАНИЖЕВ.

ГАЬНАРЧА МЕХКАРА ЦІАВЕЧА...

ДАГАРДАР ЦАІ ДА

Советски Союзе бахаш болча наха Іаяха дика йовзаш яц Португали. Сел дукха ха яц цу мехка демократи этта. Ховш ма хиллара, тІеххьара тІом чакхбаьнача хана денз фашистски режим яр Португале лаьттар.

Дукха хувцамаш хиннад дунен тІа тІеххьарча хана. Хиннад уж Португале а вай мехка а. Шоайла гаьна болча шин мехка юкъе доттагІлен бувзамаш чІоагІлуш латт хІанз.

Цу хьакъехьа дола кхы а цхьа тешал хилар дукха ха йоаццаш СССР журналистий Союза группа Португале яхарах. «Сердало» газета корреспондент а вар цунна юкъе. «Аванте» яхача цу мехка цІи хезача газета редактор Рубен Карвальо цо деннача массехк хаттара жоп дала раьза хилар.

— Сеньор Карвальо, шун газет, тха дар санна, коммунистически парте орган я. Цунца дувзденна, цхьаккха халонаш хулий шун творчески коллективана?

— Цхьаккха тайпа халонаш яц тхона цох хулаш. Цул совгІа, тха гІулакхаш кхыча газеташца нийсдича аттагІа да. Тха газет дешараш оаха яхар кхетадеш, тхоца цхьаттара уйлаш йола нах ба. Бакъда, тхо долча балха отташ волча журналистагара хьадехаш цхьа хІама да оаха — из коммунист хилар.

— Мича бода оаша газетах боаккха пайда?

— Из парте кассе кхоач. Бакъда, сона дагадоагІаш ха яр партес ший ахчах тха газет леладеш. Лочкъадаьдеш дола газет дохка таро яцар компарте. ХІанз тхо пайда беш да.

— Сеньор Карвальо, хьайна хала деце, кІеззига дукхагІа дувцал шоаш подполье хиннача ханах лаьце.

— Тахан-м дувца атта дар из. (Вел). Цу хана дийцача, дийцар мичав ца ховш дІавоалар. ЦІенхаштта аьлча, халонаш дукха яр Португалерча коммунисташка. Парти подпольни хьалашка къахьегаш яр. Фашисташта духьала идейни а политически а къовсам лоаттабора. Цу къовсаме нийслора аьттув боалаш а аьттув боацаш а моттигаш. Дукха новкъостий боацаш дисар тхо.

Тха газет эггара диткъагІа долча, «рисови» оалача кахьата тІа кепаетташ дар. Из тайпа каьхат хьадеш йола фабрика цаІ мара яцар Португале. Юххера а Салазара охранкана дагадехар цу фабрике тхона кІийле е. Каьхат дахьаш боагІа подпольщикаш царна бе кхаьчар. Бакъда, тха новкъосташа мел доккха Іазап шоашта тІаоттадарах кхыбола нах дІабувцанзар.

— МалагІа бувзамаш да шун тахан КПСС-аца? Тха мехка цхьаболчар дувцаш да дунен тІа мел йола коммунистически пресса тха парте ахчах лелаеш я, яхаш.

— Кхычахьардар хац сона, бакъда, тха газето бувзам лоаттабу шун информационни агентствашца. Уж я ТАСС, АПН, республикански агентстваш. Вешта аьлча, цхьаккха тайпа тхо «кхоабаш» саг вац. Цул совгІа, аз тхьовра ма аллара, тхадар пайда луш газет да. Цудухьа цу тайпарча къамаьлех делалга мара кхы реакци яц тха.

— Сеньор Карвальо, тха газет дешарашта пайдане хургдар таханарча шоай балхах, шоай балха методех, алапех Іа массехк дош оаларе.

— Журналистий болх-м массанахьа цхьатарра хила мег. ХІара болхлочун шеший алапи да тха, контрактага хьежжа. Эггара кІезигагІдар — бетта 300 эзар эскудо. Из дукха ахча да. Вешта аьлча, тха мехка журналиста болх геттара сий деш а алапи дукха долаш а ба. Иштта лоархІ цхьан цига полицейскичун бар а лорий бар а болх.

— Масса саг ва шун редакце.

— Ийс журналист, цхьа художник-фотограф, цхьа водитель — иштта я-кх тха ерригa штат.

— ТІаккха тираж?..

— ХІанз 24 эзар экземпляр я тха. ХьалхагІа йоккхагІа яр тха газета тираж. Укх тІеххьарча хана-м кІеззига юхадаьннад тха гІулакхаш.

— Сенца дувзденнад из?

— Коммунистически идеологена тІеххьарча хана кхыча партеша дукха критика ю. Вешта аьлча, ревизи лоаттаю цун аьрдехьара а аьттехьара а. Хьалха коммунисташта тІехьа хинна нах хІанз царна тІехьара дІабовлаш латт. Из-м массе а моттигашка йода процесс я. Сона ховш да, Советски Союзе а партийни прессе тиражаш лохъяннилга. Вай массане а цхьан уйла е езаш бахьан да-кх из.

— Сеньор Карвальо, хьона ховш хургда тха мехка къамашта юкъерча гІулакхашка цхьацца кхоачамбоацараш хилар бахьан долаш дукха зуламаш даьнналга. Иштта, шоашкара Сталина гІозаро дІаяьккха автономи меттаоттаяр дехаш ба гІалгІай а. — Шун мехка йий цу тайпара проблемаш?

— Португали хьахиннай дукхача къамий дукхача культурай наькъаш вІашагІкхеттача. Тха къам дуккхача расех, къамех хьахинна дале а, тахан из цу бахьанех декъаденна моттиг хилац. ХІаравар шийна ловча моттиге ваха а шийна бе ховш бола болх бе а мукъа ва. Сона хетачогІа, Советски Союзе къамашта юкъе боалла цІур хьахиннаб хьалхарча замалахьа шун мохк национально-территориальни принципех бийкъа хилар бахьан долаш. Цу хана дагадеха хинна хургда-кх из «гІулакх» даьрашта моцагІа римлянаш оалаш хиннар: — «Барт эгІа а бийя — доал де!» Ховш ма дий цу тайпара долча хьале дахаш дола къамаш шоайла эгІаде атта долга. Сона хетачогІа, гайна-ганза хІанз оаш лелаеш йола национально-территориальни принцип дІаяккха езаргья шун.

— Доазол дехьа кхаьчача советски сага хеталу, укхаза нах геттара атта бах, аьнна. Иштта дий из? МалагІаш я шун проблемаш?

— Проблемаш дукха я. Массане юкъара а хІара сага ший а. Бакъда, оаха массадолча хІаманна хьалха воаккхар — саг, цун вахар, цун кортмукъале. Из да оаха керттера лоархІар. Цудухьа тха юкъара проблемаш, миштта аргдар аз, дукхагІча даькъе къаьстта цхьан сагаца а цун проблемашца а ювзаенна хул.

— Вай мехкашта юкъе бувзамаш чІоагІлуш доагІача хана, хьона хетачогІа, малагІа гІулакхаш дар вай цхьана деладе мегаргдолаш. Аз дувц, Нохч-ГІалгІайченен Португаленен юкъе хила мега бувзамаш.

— Сона хетачогІа, вай дукха да цхьан леладе йиш йола гІулакхаш. Массанена пайдане а хургдолаш. Тха мехка дика дегІаеннай гІишлон индустри. ГІишлон материалаш еш йола заводаш, тІеххьара кердагІйола технологи, оборудовани — из дакх оаха шоана эше лургдар. Вешта тхона эшар — шун бийдал, отделочни материалаш, мехкдаьтта продукци.

— Баркал хьона, сеньор Карвальо. Сона ловра вай мехкаш доттагІленца шоайла довзаш хилар.

Ж. БОГАТЫРЕВ, тха спец. корр.
Лиссабон—Грозный.

СУРТА ТІА: «Аванте» яхача газета керттера редактор Рубен Карвальо.
Автора сурт.

Газета аргІанара номераш араяргья 7-ча, 8-ча, 12-ча ноябре. ДІахо — графикагІа.

Редактор С. И. ЧАХКИЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

3 НОЯБРЬ, ШОАТТА,
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Вай беш.
9.00 — Хьасташ.
9.30 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
10.00 — Саггеи. Лаьттеи. Юрттеи.
11.00 — Режиссера Б. Кимягарова фильмаш: «Сказание о Сиявуше». Хьалхара сери «Сиявуш и судьба».
12.30 — «Прогноз».
13.00 — 2-гІа сери художественни фильма «Сказание о Сиявуше». «Под знаком оленя».
14.35 — Поэзе миноташ.
14.40 — Политически диалогаш. «Ситуация». «О выборах мэра города Нарвы».
15.10 — Дунен тІара хьайбаш.
16.10 — «Забор» яха бераштa йола телепрограмма. I Ерригсоюзни фестивала призераш.
16.25 — Футбол. Хоржаме европейски чемпионата матча. Сборни Итали — сборни СССР. Италера трансляци.
18.20 — Мультфильмаш.
18.45 — Халкъашта юкъера панорама.
19.30 — Россе парламентски вестник.
19.45 — Фильм-легенда. «Унесенные ветром» яха художественни фильм презентаци.
21.00 — Ха.
21.40 — Шахматех ловзарех йола дунен чемпионат.
21.55 — «Ангажемент». Программе дакъа лоац М. Задорнова.
23.30 — ТСН.
23.45 — Сайренара музыкальни кафе.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Бераштa дола фильм. «Умные вещи». Хьалхареи, 2-гІеи сереш.
10.25 — Союзни республикай кинопублицистика. «Сентябрь тридцать девятого» яха документальни фильм.
10.55 — «ТВ о ТВ».
11.55 — Коллаж.
12.00 — Теннис. Париже хьайнйла чемпионат. Францера передача.
12.45 — Художественни гимнастика. Европа чемпионат. Швецера передача.
13.30 — «Семья» яха телепрограмма.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — «Серебряная свадьба» яха документальни фильм.
17.30 — «Шун дехарца». (По вашей просьбе, Концерт) (гІалгІай меттала).
18.00 — «НЛО: необъявленный визит». 6-гІа передача.
19.00 — «Под знаком «Пи». Хьалхара дакъа.
20.00 — Бийса даьхьала хийла шун, бераш!
20.15 — «Под знаком «Пи». 2-гІа дакъа.
21.00 — Ха.
21.40 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сессе дневник.
22.40 — «Под знаком «Пи». 3-гІа дакъа.
00.10 — Бийсанара сеанс. «Телефон полиции 110» яхача цикла юкъера. «Ловушка» яха художественни фильм.

4 НОЯБРЬ, КІИРАНДИ,
I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — «Іурре а, хьалхе а».
10.00 — Даьхен гІулакх деш.
11.00 — Іуйрийнара сакъердаме программа.
11.30 — Никъ бечар клуб.
12.30 — Могаш хилар.
13.15 — Музыкальни киоск.
13.45 — «Почемучка» яха бераштa йола телепрограмма. I Ерригсоюзни фестивала призераш.
14.15 — Немций лаьтта хинна вІашагІкхетар.
15.15 — Юрта сахьат. Панорама.
16.30 — Дунен тІара фаьлгаш, леладаьраш. «Златовласка» яха художественни фильм.
18.00 — «Размышления после конкурса». Халкъий халхараш дерий къонача артистий хьалхара ерригасоюзни конкурс.
18.35 — «Майские сны» яхача художественни фильма премьера.
19.45 — Песня-90.
21.00 — Ха.
21.40 — МоллагІчох а, чоалхане доацачох а.
21.55 — «Земля — наш общий дом». Фотоконкурс.
22.00 — «Маппет-шоу» яхача кукольни фильма - концерта премьера. 9-гІеи, 10-гІеи сереш.
22.50 — Футбольни обозрени.
23.20 — Художественни гимнастика. Европа чемпионат. Швецера передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — ЗарядкагІа дІаоттa!
8.20 — «Вьетнам, взлетающий дракон».
9.20 — Художественни гимнастика. Европа чемпионат. Швецера передача.
10.05 — Никъ бечара клуб.
11.05 — Мультфильм.
11.15 — «Советская Россия» видеоканал.
12.45 — «Вай даха дуне». Б. Галантера яхача режиссера. «Последние игры», «Последняя зима деревни Вылегжата» яха фильмаш.
14.25 — Теннис. Париже йийла чемпионат. Францера передача.
15.15 — КВН-90. Днепропетровски паччахьалкхен университетеи, Донецки политехнически институтеи командай вІашагІкхетар.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — «Пять плюс десять». Факты и комментарии.
17.20 — Сунженски района къахьегамхой гІулакхашеи планашеи.
18.20 — Киножурнал.
18.30 — «Киносерпантин». 1-реи, 2-гІеи дакъа.
20.00 — Бийса даьхьала хийла шун, бераш!
21.00 — Ха.
21.40 — «Киносерпантин». 2-гІа дакъа. «Страх» яха художественни фильм.
23.50 — Теннис. Париже йийла чемпионат. Финал Францера передача.

Хьамсара новкъостий!
УКВ оборудовани профилактика еш хилар бахьан долаш 29 октябре, оршот дийнахьа ЦК I программа передачаш 11.10—18.30 кхачалцеи, хІаьта II программа 8.00—17.30 кхачалцеи хьахьонхаргьяц.

САЛОІАЧА ДЕНОШКА

3 НОЯБРЬ

Города салоІама центр.
С. М. Кирова цІерагІа парк. 7.00 — «УнахцІено» яха клуб. 8.00 — «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 9.00 — Болх беш хургья аттракционаш, бераш городок, бельярдии. 9.00 — ХІамаш тегача машинаца догам де Іомабара йола курсаш. 9.00 — Варзкъаш даха тега, кийсе, гофре е Іомабу курсаш.

«Машиностроитель» яха кинотеатр. 9.00 — Книжкаш дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш хувцилга.

В. И. Ленина цІерагІа ДК. 8.00 — Варзкъаш даха а тега а Іомабу курсаш. 10.00 — ДІалоях вокально-инструментальни ансамбло. 11.00 — «Вытера дизайн» яха клуб. 12.00 — ХІамаш тегача машинапа художественни догам де Іомабу курсаш. 12.00 — «ЦІаГІара медсестра» яха курсаш. 14.00 — Художественни догам де Іомабу курсаш.

Н. К. Крупская цІерагІа ДК. 11.00 — Технически кхоллама кружок. 12.00 — «Щеча седкъилга пІей» яха утренник. 14.00 — Варзкъаш дахеи тегеи Іомабу курсаш. 18.00 — «УнахцІено» яха клуб.

С. М. Кирова цІерагІа ДК. 12.00 — «Пионер» яха клуб. 14.00 — «Музыка я вайна юкъе» яха музыка сахьат.

Химиний ДК. 11.00 — Фаьлтболча хьоашалгІа. 16.00 — «Лидер» яха спортклуб. 18.00 — «СелаІад» яха халхара коллектив.

«Красный молот» завода ДК. 15.00 — «Вытера дизайн» яха курсаш. 15.00 — «Вай беш» яха клуб.

«Оргтехника» объединене ДК. 13.00 — Къоначар цІей. 15.00 — «Ритм» яха халхара коллектив.

М. Горьке цІерагІа клуб. 10.00 — «Теткхеш догар» («Кружевница») яха клуб. 11.00 — «КІай ладья» яха шахматни клуб. 13.00 — Макрамега безамбарашка кхайк.

Маьхкъеча комбината клуб. 8.00, 18.00 «Каратист» яха клуб. «Садко» яха бассейн. 17.30 — «Икар» яха инвалидий спортивно-унахцІенон клуб.

«Динамо» стадионера Тнр. 10.00 — Топаш кхувсара НГІАССР чемпионат.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехк тоххама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84. 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92.

Заказ № 3095.